

KOMİTERN BELGELERİNDE TÜRKİYE-3

Kürt Sorunu

YENİDEN DÜZENLENMİŞ 2. BASIM

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

100 SOUTH MICHIGAN AVENUE, ANN ARBOR, MI 48106-1500

TEL: 734 763 7200 FAX: 734 763 7700

WWW.CHICAGO.PRESS.EDU

© 2005 THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

ALL RIGHTS RESERVED

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

ISBN 0-226-17711-1

HARDCOVER \$45.00

PAPERBACK \$25.00

0-226-17711-1

KOMİTERN BELGELERİNDE TÜRKİYE-3 Kürt Sorunu

1950-1960

1960-1970

Bu kitabın yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti.'nindir.
Birinci Basım: Mart 1977
Yeniden Düzenlenmiş İkinci Basım: Nisan 1994
Teknik Hazırlık ve Baskı: Sistem Ofset
Kapak Fotoğrafı: 1925 Şeyh Sait İsyanına katılan bir grup.
Deng Dergisi arşivinden alınmıştır.

ISBN: 975-343 – 056–6

KAYNAK YAYINLARI: 146

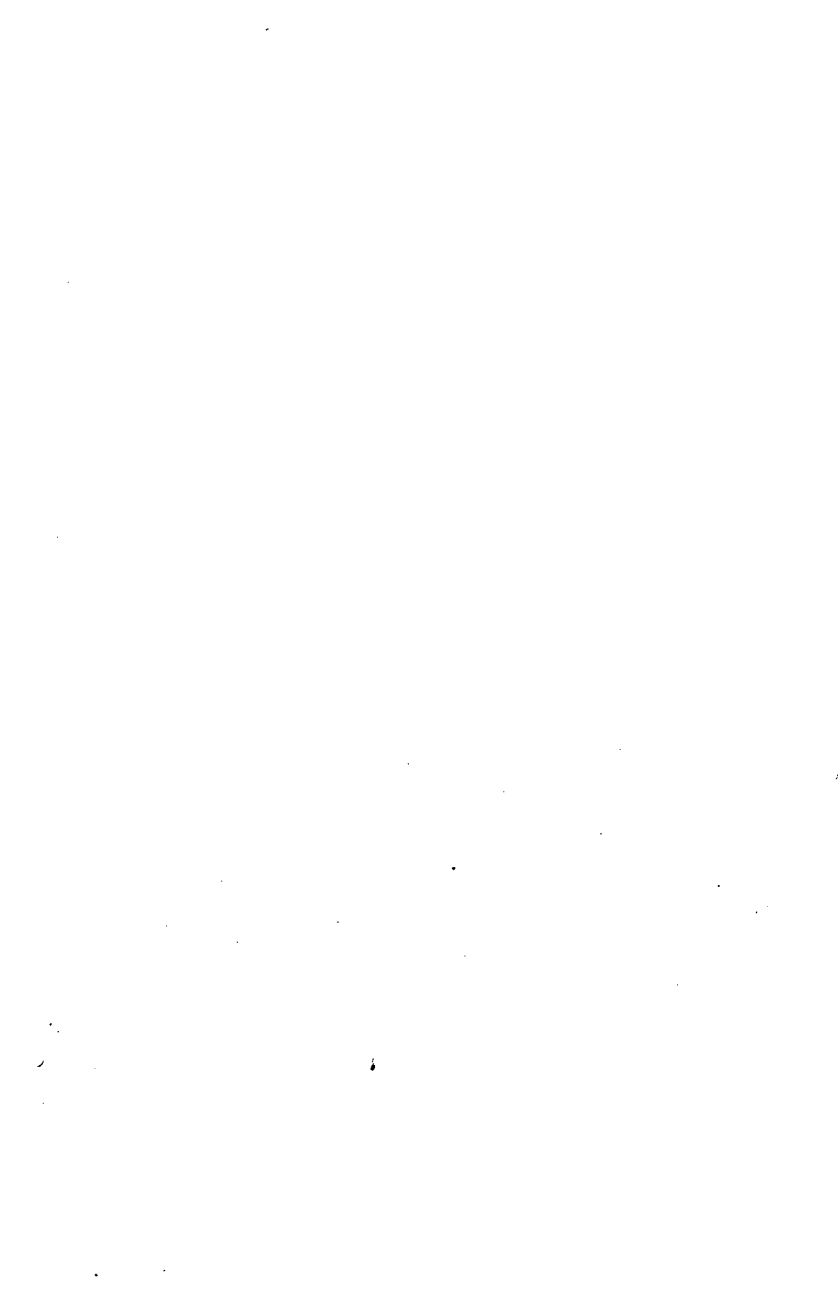
ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.
İstiklal Cad. 184/4 80070 Beyoğlu/İstanbul
Tel/Fax: 252 21 56 – 252 21 99

KOMİNERN BELGELERİNDE TÜRKİYE-3
KÜRT SORUNU

Derleyen: Doğu Perinçek
Çevirenler: Fatma Artunkal-Şule Perinçek

İÇİNDEKİLER

YENİDEN DÜZENLENMİŞ İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ	7
BİRİNCİ BASIMA ÖNSÖZ	9
"Kürdistan'daki Ayaklanmanın Anlamı" (26 Şubat 1925)	15
S. Brike, "Türkiye'deki Ayaklanma ve Hükümet Bunalımı" (13 Mart 1925)	17
Ad., "Kürdistan'daki Ayaklanma" (24 Mart 1925)	22
İrandost, "İngiltere'nin Yeni Ortadoğu Politikası" (7 Temmuz 1925)	25
J.B., "Irak'taki Gelişme" (27 Mart 1926)	30
K. Just, "İsmet Paşa Kabinesinin Bir Yılı" (30 Mart 1926)	33
İrandost, "Türkiye ile İran Arasındaki Antlaşma" (21 Mayıs 1926)	37
İrandost, "İngiltere ile Türkiye Arasındaki Musul Anlaşması" (11 Haziran 1926)	40
S. İranski, "Türkiye'de Gerici Bir Darbe Denemesi" (29 Haziran 1926)	44
V. Chattopadhyaya, "Sovyetler Birliği'ne Karşı Bir Savaş Üssü Olarak Irak" (22 Temmuz 1930)	49
M.L., "Kürdistan'daki Olaylar Üzerine" (5 Ağustos 1930)	53
M.L., "İngiliz Emperyalizminin Ökçesi Altında" (19 Ağustos 1930)	56
S. Mustafa, "Asuri 'Ayaklanması' ve İngiliz ve Fransız Emperyalistlerinin Oyunları" (15 Eylül 1933)	58
Rasim Davaz, "Yeni Bir Kürt Ayaklanması" (29 Temmuz 1937)	66
KAVRAM DİZİNİ	70
İSİM DİZİNİ	70

YENİDEN DÜZENLENMİŞ İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Kaynak Yayınları, *Komintern Belgelerinde Türkiye* dizisini yeniden sunuyor.

Frankfurt Goethe Üniversitesi Kütüphanesinde tamamı bulunan ve onbinlerce sayfa tutan Komintern yayınlarını, Türkiye'ye ilişkin tek bir satırı bile bulabilmek için sayfa sayfa çevirerek dikkatli bir gözle taradım. Bu kaynaklar şunlardır:

Protokolle der Kommunistischen Internationale, I, II, III, IV, V, VI, VII Weltkongresse (Komünist Enternasyonal Tutanakları; I, II, III, IV, V, VI, VII. Dünya Kongreleri)

–*Die Kommunistische Internationale*; (Komünist Enternasyonal dergisi, Komintern'in aylık yayın organı)

INPREKORR- Internationale Presse-Korrespondenz- (Enternasyonal Basın Haberleri dergisi, Komintern tarafından haftada birkaç kez yayımlanıyordu)

–*La Correspondence Internationale* (Enternasyonal Basın Haberleri dergisinin Fransızcası)

–*Rundschau* (Görünüm, Komintern'in yayın organı)

–Komintern'in yayımladığı çeşitli karar, rapor, tutanak ve belgeler.

Komintern yayınlarında yer alan Türkiye üzerine bütün yazı ve alıntılarını bir dizi kitapta derleme işine 1977 yılında giriştik. *Aydınlık* Yayınları, o zaman diziyi altı kitap olarak okuyucuya sunmayı kararlaştırmıştı, ancak ilk dört kitabın yayınlanmasından sonra 12 Eylül Askeri rejimi geldi. Beşinci kitap *Kaynak* Yayınları tarafından 1985 yılında yayımlandı. "Kemalist İktidar" başlığını taşıyan 6. kitap ise, 12 Eylül koşullarında kayboldu. Bu nedenle yazıların asıllarının bulunup yeniden çevrilmeleri gerekti. Bu arada ilk beş kitabın birinci basımları tükendi.

Komintern Belgelerinde Türkiye dizisini yeniden düzenleyerek yayımlıyoruz. *Aydınlık Yayınları* zamanında altı kitapta toplamayı düşündüğümüz yazı ve alıntılar bu kez beş kitapta derliyoruz.

Yeniden gözden geçirilen ve eksiklikleri tamamlanan bu ikinci basım şu sırayla yayımlanıyor:

1. *Kurtuluş Savaşı ve Lozan*
2. *Kemalist Cumhuriyet*
3. *Kürt Sorunu*
4. *Komünist İşçi Hareketi*
5. *Şefik Hüsnü, Komintern Yazı ve Konuşmaları*

İlk kitap, 1920'den Cumhuriyet'in ilanına kadar olan dönemi kapsıyor. Lozan Antlaşması, Kurtuluş Savaşı'nın devamı olduğu için bu kitapta yer aldı.

İkinci kitap, Cumhuriyet'in açıklanmasından 1939 yılına kadar olan dönemi içeriyor.

Elinizdeki üçüncü kitapta, ağırlıklı olarak Kürt sorununa değinen yazılar yer alıyor. Kemalist iktidarın Kürt sorununa bakışı ve uygulamaları sosyalist dünyada sürekli izlendi ve tahlil edildi. Komintern, Kürt sorununa özellikle Kürt isyanlarının gerçekleştiği dönemlerde, 1925, 1930 ve 1938 yıllarında eğilmiştir.

Komintern Belgelerinde Türkiye dizisinin diğer kitaplarında da Kürt sorununu ilgilendiren bölümler bulunuyor. Bu nedenle okuyucularımızın, birinci kitapta Lozan'la ilgili yazılara, ikinci, dördüncü ve beşinci kitapların Kürt isyanlarına denk düşen tarihlerdeki yazılarına bakmalarını öneririz.

Dizinin bütün kitaplarının arkasına eklediğimiz *İsim ve Kavram Dizinleriyle* de belli ilgi alanları olan okuyucularımıza ve araştırmacılarımıza yardımcı olmak istedik.

Bu kitabın ilk basımına yazdığım önsözü bu basımda da bulacaksınız. Bugün yazmış olsaydım, bazı görüşleri daha olgun ifadelerle dile getirmeyi denerdim. Ancak görüşler esas olarak bugün için de geçerli olduğundan kitaba olduğu gibi alıyorum.

Bu kitabı Türkçeye kazandıran Fatma Artunkal ve Şule Perinçek'e teşekkür ederim.

Doğu Perinçek
Eylül 1993

BİRİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Elinizdeki derlemeye Komintern'in Kürt ulusal sorunuyla ilgili bütün belgelerini aldık. Kitaptaki metinlerden bir kısım ise, bütünüyle Kürt sorununu ele almamaktadır. Ortadoğudaki genel durumu ve İngiliz emperyalizminin siyasetlerini ortaya koyan bu belgelere, Kürt sorununun çeşitli yönlerine aydınlık getirdikleri için derlememizde yer verdik.

Komintern belgelerinde ilk göze çarpan, ulusal sorunun daima dünya proletarya devriminin çıkarları açısından ele alınmasıdır. Belgelerde, gerek Kürt ulusal sorunu, gerekse diğer halkların ulusal hareketleri hiçbir zaman kendi başlarına birer sorun olarak görülüyor. Ulusal soruna her zaman emperyalizme karşı dünya çapındaki mücadelelerin bir parçası olarak bakılıyor.

Bu bakımdan bütün belgelerin ortak özelliği, ulusal sorunun o yıllardaki uluslararası durum ve tek tek ülkelerdeki iç gelişmeler temelinde incelemeleridir. Komintern belgeleri, ulusal sorunun somut çözümünü bu somut tahliller temelinde oturtmaktadır.

Belgelerin çoğu 1925-1930 yılları arasındaki dönemle ilgilidir. Bu yıllarda, Ortadoğuda sömürge baskısı altındaki Arap halklarının emperyalizme karşı mücadelesi yükseliyordu. Türkiye, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmıştı.

İngiliz emperyalistleri, dünya imparatorluklarını koruma çabası içindeydiler. Bu amaçla ulusal kurtuluş mücadelelerini baskı ve tertiplerle ezmeye çalışıyorlardı. Ortadoğuda İngiliz ve Fransız emperyalistleri arasındaki çelişmeler keskinleşmekteydi. Amerikan emperyalistleri ise, bölgeye henüz ilk adımlarını atıyorlardı.

O zaman sosyalist bir ülke olan Sovyetler Birliği, emperyalizme

karşı mücadele eden halkların güçlü bir dayanağı ve sağlam cephe gerisiydi. Emperyalistler, Sovyetler Birliği'ni tecrit etme ve ezme şeklindeki dünya çapındaki siyasetlerini bu bölgede de uyguluyorlardı.

Komintern'in Kürt ulusal sorunu ile ilgili siyaseti bu tahlile dayanıyordu. Komünistler, başta İngiltere olmak üzere emperyalizme karşı Ortadoğunun tüm ezilen uluslarının sınıksız birliğini ve Sovyetler Birliği ile dayanışmasını savunuyorlardı.

Emperyalizmin *böl-yönet siyaseti*, İngiltere'nin 1925-1930 yılları arasında Ortadoğuda çok sık başvurduğu bir taktikti. İngiliz emperyalizmi, elinde tuttuğu sömürge alanlarını kukla devletler halinde bölmüştü. Bu devletler arasında ulusal çelişmeler, ya da kabile, mezhep vb. çatışmaları yaratılmıştı.

İngiliz emperyalistlerinin böl-yönet taktiklerine karşı Iraklı Komünistlere düşen görev "Asuri 'Ayaklanması' ve İngiliz ve Fransız Emperyalistlerinin Oyunları" başlıklı yazıda şöyle açıklanıyor:

"Irak'taki Komünist grupların görevi, bu azınlıkların emekçilerine. bütün ulusların emekçilerinin emperyalizm tarafından sömürülmesi ve kendi kurtuluşlarının da ancak emperyalizme karşı ortak mücadeleyle mümkün olabileceğini kavratmaktır."

Komünistler, ulusal sorundaki doğru siyaseti ezilen ülkeler arasındaki ilişkilerde de uyguladılar. İngiliz emperyalistlerinin geri ülkeleri bölme, onları tecrit ederek güçsüz ve muhtaç bırakma girişimlerine karşı Komünistlerin Türkiye ve İran arasındaki dostluğu savunmaları ve iki ülke arasındaki yapılan antlaşmaları olumlu karşılamaları bunun bir örneğidir.

Kürt ulusunun bugünkü dört ülkeye bölünmüş durumu 1925 yıllarında henüz yeniydi. Amaçlarından biri yarı-sömürge Osmanlı Devletini parçalamak olan Birinci Dünya Savaşı sonunda, bugün Irak ve Suriye'nin bulunduğu bölgeler İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin sömürgeci işgali altına girmişti. Osmanlı topraklarının ve Kürt milliyetinin üzerinde yaşadığı toprakların paylaşılması emperyalist Sevr Antlaşmasıyla belgelenmişti. Ulusal Kurtuluş Savaşımızda iki milliyetten halkımız birleşerek emperyalistleri alt etti. Lozan Antlaşması esas olarak bağımsızlık mücadelesinin bir semeresiydi. Lozan'da İngi-

liz emperyalizmine karşı verilen mücadelenin en önemli konularından biri, Irak Kürdistanı yani Musul sorunu oldu. Lozan'da bu sorun bir çözüme bağlanmadı.

Komintern belgelerinde bir "İngiliz manevrası" olarak değerlendirilen Şeyh Sait İsyanı bu şartlarda gerçekleşti. İngiltere kendi işbirlikçilerinin ve feodal unsurların yönetimindeki bu isyan sayesinde Musul üzerindeki isteklerini Türkiye'ye kabul ettireceğini hesaplıyordu.

Komintern belgeleri, Şeyh Sait isyanının emperyalizme yarayan karakterini açıkça ortaya koymaktadır. Aslında bu isyandan İngiltere'nin bekledikleri Türkiye'ye boyun eğdirmekten ibaret de değildi. İngiliz emperyalizmi Doğu Anadolu'da kukla bir Kürt devletini Sovyetler Birliği'ne karşı bir üs olarak kullanma planları içindeydi.

Şeyh Sait İsyanı sırasında Kürtlerin ulusal haklarını savunan talepler de ileri sürüldü. Ama bizzat ayaklanmanın kendisi Kürt ulusal mücadelesine zarar veriyordu. Şeyh Sait İsyanı ortaya çıktığında, Irak'ta Kürtler, İngiliz emperyalizminin sömürgeci hakimiyetine karşı devrimci bir ulusal mücadele veriyorlardı. Şeyh Sait İsyanı, Irak'ta sömürgeciliğe karşı mücadele veren Kürt ulusal hareketinin zayıf düşmesine yol açtı. Bu ayaklanmanın yöneticileri, Irak Kürtleri üzerindeki İngiliz sömürgeci hakimiyetinin, genişleyerek Türkiye Kürdistanını da kapsamasına hizmet ediyorlardı.

Türkiye'de Şeyh Sait İsyanından yararlanmaya çalışan güçler, komprador burjuvazi ve toprak ağalarının temsilcileri, padişah taraftarları, gerici Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası oldu.

Komintern ve Türkiye Komünistleri bütün bu nedenlerden dolayı Şeyh Sait İsyanını desteklemediler. Bu isyan, emperyalizm yerine bir başka ezilen milleti hedef alan hareketlerin ulusal kurtuluşu sağlayamayacağını ortaya koymuştur.

Komintern belgelerinde Irak tecrübesi incelenirken, çağımızda ulusal sorununun ancak proletarya önderliğinde köklü ve nihai bir çözüme ulaşabileceği belirtiliyor. Belgelerde, Irak'ta burjuvazinin ve toprak sahiplerinin sürekli olarak emperyalizmle uzlaşma siyaseti izlediği tahlil ediliyor ve emekçi sınıflar ulusal bağımsızlık mücadelesine sahip çıkmaya çağırılıyor. "Asuri 'Ayaklanması' ve İngiliz ve Fran-

sız Emperyalistlerinin Oyunları" başlıklı yazıda, ulusal sorunu proleter devrimcilerin nasıl ele aldığı şöyle açıklanıyor:

"Parti, kitlelerin ulusal kurtuluş mücadelesinin başına geçmekle emperyalizme karşı ulusal kurtuluş için ve toplumsal sömürüye karşı mücadelede tek gerçek önder olduğunu ispat edecek ve emekçi kitleleri, ulusal azınlıklara tam anlamıyla eşitlik ve özgürlük sağlayacak tek şey olan demokratik işçi ve köylü hükümetinin kurulmasına seferber edebilecektir."

Komintern belgelerinde yer alan bu tespit, Irak için olduğu kadar Türkiye için de büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin yüz yıllık devrim tarihi bu tespiti defalarca doğrulamıştır.

Ulusal burjuvazi önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Savaşımızın, sağlam ve kalıcı bir bağımsızlığı sağlayamaması, proletarya önderliğinin zorunluluğunu ortaya koyan en iyi örnektir. Kemalist burjuvazinin, Ulusal Kurtuluş Savaşımızdan sonra emperyalizmle adım adım uzlaşmasına ve toprak ağalarıyla ittifak kurmasına bağlı olarak, Kürt milliyeti üzerindeki ulusal baskı, sömürü ve zorla eritme siyaseti de ağırlaşmıştır. Bu dönemde art arda patlak veren Kürt hareketleri proletarya önderliğinde olmadıkları ve ulusal demokratik devrim yolunda ilerlemedikleri için halkın devrimci mücadelesiyle birleşmemiş ve başarısız kalmışlardır.

Kürt ulusal hareketinin tecrübesi, ulusal sorununun köklü bir şekilde çözümünün emperyalizmi ve feodalizmi tasfiye edecek bir devrimle mümkün olduğunu ortaya koyuyor.

Bu kitaptaki belgelerde yer alan bazı hatalı görüşlere de değinmek istiyoruz. Belgeler, Şeyh Sait hareketinin emperyalizme yaradığını ve İngiliz işbirlikçileriyle feodallerin yönetiminde olduğunu tespit ederken, bu hareketin ulusal bir yönünün de bulunduğunu gözardı etmektedir. Belgelerde, Şeyh Sait hareketi sadece feodal yönüyle ele alınmaktadır.

Şeyh Sait hareketi, yukarda belirttiğimiz özellikleri yüzünden gerici bir harekettir. Ancak, onun aynı zamanda Kürt halk kitlelerini peşinden sürükleyen bir ulusal hareket olması proleter devrimcilere bazı görevler yüklemekteydi. Proleter devrimciler, ezilen milliyetlerin emekçi yığınlarıyla birleşme, onların demokratik ve ulusal taleplerini

savunarak devrimci mücadelelerine önderlik etme göreviyle karşı karşıyadırlar. Her şeyden önce, proletarya hareketinin ülkedeki bütün milliyetlerden işçi sınıfının önderi olması, ona bu görevi yükler. Böyle bir bakış açısı, Şeyh Sait İsyanı sırasında halka yapılan ulusal zulme kararlılıkla karşı çıkmayı gerekli kılar. Proleter devrimciler bütün milliyetlerden emekçi halkları emperyalizme ve gericiliğe karşı birleştirebilmek için çalışmalıydılar.

Komintern belgelerinde Kürt ulusal sorunu ile ilgili bu hata diğer isyanlar ele alınırken de tekrarlanmaktadır. Üstelik belgeler, o dönemdeki bütün Kürt isyanlarını Şeyh Sait hareketiyle aynı kefeye koymaktadır. Oysa, bunlar Kürt halkının gerici olmayan ulusal hareketleridir. *Türkiye İhtilalcı İşçi Köylü Partisi Davası SAVUNMA* adlı kitapta belirtildiği gibi (*Aydınlık Yayınları*, birinci baskı, s. 420-423)* örneğin Ağrı, Zilan ve Dersim İsyanları bu tür mücadelelerdendir.

Özellikle Rasim Davaz'ın** *Dersim İsyanı* ile ilgili yazısında ağır hatalar mevcuttur. R. Davaz, Dersim İsyanını feodalizmi tasfiye etmek isteyen Kemalist iktidara karşı gerici bir isyan gibi göstermeye çalışmaktadır. Oysa önderliğinde feodal unsurlar da olsa Dersim İsyanı, Kürt halkının ulusal zulme karşı tepkisinden doğan bir ulusal harekettir. Kemalist iktidar, 1937'lerde emperyalizmle uzlaşma ve toprak ağalarıyla ortaklık kurma yoluna çoktan girmişti. Üstelik bu iktidar, feodalizmi tasfiye eden köklü bir harekete, hele köylüleri özgürlüğe kavuşturacak bir toprak devrimine hiçbir zaman girişmemiştir. R. Davaz, 40 bin Kürt köylüsünü katleden, Dersim'i yakıp yıkan burjuva iktidarının zorbalığını "feodalizme karşı tedbirler" sözleriyle örtbas etmektedir. Böyle bir tutum Marksist değildir ve burjuvazinin ulusal zulüm siyasetiyle birleşmektedir.

Komintern belgelerini okurken, sorunun *o günün tarihi şartları* içinde ele alındığını unutmamak gerekir. Devrimin hiçbir sorunu ben-

* Bkz. Kaynak Yayınları'nın yayınladığı dördüncü baskı, s. 395-438

** Sahte TKP'nin yayın organı Atılım, bir sayısında Komintern belgelerinde adı geçen R. Davaz'ın başkanları İsmail Bilen'le aynı şahıs olduğunu yazmıştır. İ. Bilen, TKP içinde yer almış eski bir oportünisttir. Şefik Hüsnü'nün devrimci önderliğine her dönemde karşı çıkmış, 1929'da "sol" oportünist muhalefete katılmıştır. 1934'te yurt dışına çıkan İ. Bilen, 42 yıldan beri Türkiye'ye dönmemiştir. 1956'dan sonra Kruşçev revizyonistlerinin aleti haline gelen İ. Bilen, 1972'de Sovyetler Birliği tarafından sahte TKP'nin Genel Sekreterliğine getirildi. (Bu dipnot 1976'da yazıldı)

zetmelerle ya da aktarmalarla çözülemez. Tarihsel paralellikler çizilerek, siyasetler tespit edilmeye çalışılması daima yanlış sonuçlara yol açar. Günümüz şartlarında, Türk ve Kürt milliyetlerinden halkımızın iki süper devlete ve feodalizme karşı omuz omuza mücadelesini savunan siyasetimiz, tamamıyla somut şartların incelenmesinden çıkmıştır.

Öte yandan gerçek bir demokratın tutumu, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını, milliyetlerin ve dillerin eşitliğini her şart altında savunmak olmalıdır. Hiçbir gerekçe bu ilkelerin savunulmasını ve ulusal baskıya karşı kararlı mücadeleyi engellememelidir.

Doğu Perinçek
Kasım 1976

KÜRDİSTAN'DAKİ AYAKLANMANIN ANLAMI

(Bu yazı, basına özel bültenle verilmiştir)

Moskova 26 Şubat 1925

Mustafa Kemal'e ve Ankara Hükümeti'ne karşı Kürdistan'daki Seyh Sait ayaklanması, Moskova tarafından Türk gericiliğinin İngiliz emperyalizmiyle ittifak halinde bir geri dönüş girişimi olarak değerlendirilmektedir.

Kemal, genel olarak ulusal kurtuluş hareketini temsil etmekte ve Türkiye'nin demokratlaştırılması ve feodal kalıntılar ile Müslüman din adamlarının etkisinden kurtarılması için çalışmaktadır. Kemal'e karşı, ilk olarak emperyalizm, ikinci olarak feodal ağalar, üçüncü olarak din adamları ve dördüncü olarak liman şehirlerinin yabancı sermayeye bağlı ticaret burjuvazisi mücadele etmektedir.

Son zamanlarda bütün gerici güçler, Kemal'e karşı bir harekete önderlik eden "*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*"nı kurdular. İsyancılar, din adamlarının yobazlaştırdığı göçebe aşiretleri harekete geçirdiler ve dinci sloganlarla ortaya çıktılar.

Ayaklanma büyük toprak ağalarının hakim olduğu doğu illerinde patlak verdi. İsyancıların arkasında, *Musul sorununda* yani *petrol sorununda* çıkarı olan *İngiltere* bulunuyordu.

Ayaklanmanın başladığı tarih, ilk olarak Musul sorununun Milletler Cemiyetinin bir komisyonu tarafından araştırıldığı, ikinci olarak hükümetin zaman zaman toplam ürünün yüzde 80'ini bulan aşarı kaldırmayı planladığı bir döneme rastlıyordu. Ayaklanma bölgedeki ulaşım zorlukları, kötü hava koşulları ve sınıf mücadelesi yüzünden güçlükle bastırıldı. Şehir küçük burjuvazisi ile orta burjuvaziye ve

köylülüğün bir kısmına dayanan Kemal hükümetinin, büyük toprak ağalığına, yobazlığa ve İngiliz emperyalizmine karşı sınıf mücadelesi tayin edici bir aşamaya girmiş bulunuyor.

Internationale Presse-Korrespondenz
1925, sayı 31, s. 458

S. Brike

TÜRKİYEDE'Kİ AYAKLANMA VE HÜKÜMET BUNALIMI

13 Mart 1925

Fethi Bey kabinesi, Halk Partisinin iç siyaset konusunda almış olduğu bir karar sonucunda çekilmiştir. Yeni kabineyi kurma görevi İsmet Paşa'ya verilmiştir.

Her ne kadar Fethi Bey ve İsmet Paşa aynı hükümet partisinin üyesi iseler de, Başbakanın değiştirilmesi *sadece falanca kişinin yerine öbürünü getirmekten ibaret olmayıp, aynı zamanda siyasette de bir değişiklik anlamına gelmektedir.*

Bu hükümet bunalımının ne anlama geldiğine ışık tutabilmek için, Fethi Bey'in iktidara geldiği şartları kısaca hatırlatmakta yarar var.

Halk Partisi'nin (Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki parti) yöneticileri 1924 yılı sonlarında, karşı-devrimci güçlerin açık seferberliği ile karşı karşıya geldiler. Halk Partisinin kendi içinde bile, bölünme için bahane arayan, bütünleşmiş bir sağ kanat ortaya çıktı.

3 Kasım 1924'de belirleyici an geldi. Yunanistan'dan gelecek Türk göçmenler sorunu görüşülürken, tartışmalar öylesine şiddetlendi ki, o sırada iktidarda olan İsmet Paşa hükümeti güvenoyu isteme zorunluluğunu duydu. Bu arada, Türk parlamentosundaki (Meclis) tüm milletvekillerinin Halk Partisi üyesi olduğunu belirtmek yerinde olur. Güvenoyu oylamasında İsmet hükümeti, ezici bir çoğunluk elde etti: 147 milletvekili hükümet lehinde, yalnızca on dokuzu ise aleyhinde oy kullandı. Bu cesaret kırıcı sonuca rağmen, *on dokuz kişilik*

grup, tümüyle Halk Partisinden ayrıldı ve "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nın kuruluşunu ilan etti.

Bu partiyi tanıtmak için, Terakkiperver Cumhuriyetçilerin çekirdeğini oluşturan on dokuz milletvekilinin toplumsal durumlarına dikkat çekmekle yetineceğiz: *Bunlardan on biri Doğu vilayetlerinin feodal ağalarını, sekizi ise İstanbul'un mali ve ticari burjuvazisini temsil etmektedirler.*

Yani yeni parti, *Türkiye'deki tüm karşı-devrimci unsurların etrafında toplandığı açık bir örgütsel ve siyasal merkez olarak ortaya çıkmaktaydı.*

Mustafa Kemal ve Halk Partisi'nin yönetici grubu, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" ile uzlaşma imkânlarını araştırmaya karar verdiler. İsmet Paşa kesin güvenoyu almış olmasına rağmen, 19 Kasım 1924'te başbakanlıktan çekildi. Onun yerine, kendisinden "Terakkiperverler" ile bir yakınlaşmada köprü görevi beklenen *Fethi Bey kabinesi* iktidara geldi.

Fethi Bey grubu, Halk Partisi içindeki en ılımlı kanadı oluşturmaktaydı. Fethi Bey köylü toprak reformlarına karşıydı. Batı Avrupa kapitalistlerine daha yumuşak başlı bir tavır alınmasını gerekli görüyordu ve "Terakkiperver Cumhuriyetçiler"le uzlaşmayı ve anlaşmayı doğru bulmaktaydı. İşte bütün bu program Fethi Bey'i ülkenin muhalif zümreleri açısından son derece elverişli kılıyordu. Bu yüzden başbakanlığa getirilmesi, *sadece İstanbul'un gerici basını tarafından değil, aynı zamanda Fransa ve İngiltere'nin en büyük burjuva yayın organları tarafından büyük hoşnutlukla karşılandı.*

Fethi Bey'in programı fazlasıyla ılımlı bir nitelik taşımakla birlikte, kurduğu kabineye *Halk Partisinin sol radikal kanadını temsil edenlerden* bir kaç kişi de bir çeşit kefil ve denetleyici olarak girdiler. Böylece Fethi Bey hükümeti içinde, *toprak ağalarının temsilcisi olan Fethi Bey'in yanı sıra, köklü bir toprak reformunun ateşli taraftarlarından Mahmut Esat ve diğerleri de yer aldılar.*

Kabinenin *sırf bu bileşimi bile, onun siyasi ömrünün kısa olacağını ve çaresizliğini daha başından ortaya koymaktaydı.*

Fethi Bey hükümetinin ılımlı niteliği, ülkedeki siyasal bunalımı gideremedi, *tam tersine onu daha da derinleştirdi ve patlamaya doğru*

gidişi hızlandırdı. Fethi Bey'i kendine uzatılan küçük parmak olarak gören gerici muhalefet, bütün eli kapmaya çalıştı. İstanbul basını, Fethi'nin hükümete gelişinin, "ölçülülüğün ve yasallığın" bir zaferi olduğunu yazıyor ve "devrimin tamamlanmasını ve dirayetli bir uzlaşma siyasetine geçiş"i selamlıyordu.

Fethi Bey bu umutları boşa çıkarmamak için elinden geleni yaptı. *Doğu Anadolu'da feodal ağaların silahlı bir ayaklanma hazırlığı içinde oldukları konusunda sayısız haber gelmesine rağmen ve artık dayanamayacakları kadar fazla yük altında kalmış olan köylülerin hoşnutsuzluğunun artmasına rağmen, Fethi Bey, en ağır vergi olan aşarın kesin olarak kaldırılmasına yanaşmadı. Ancak Mustafa Kemal tarafından da desteklenen kabine içindeki sol kanadın açık baskısı altında Fethi Bey, bu adımı atmaya razı oldu.*

Eski başbakanın bu kararsızlığı ve feodal toprak ağalarının gericiliğine köylülerin sopasıyla vurmaya korkması, ayaklanmanın bugünkü boyutlarda ortaya çıkmasına nesnel olarak katkıda bulundu. Nitekim *Halk Partisi'nin radikal kanadının yayın organı olan "Cumhuriyet" gazetesi de Fethi Bey'in başbakanlıktan çekilmesini, esas olarak, onun "ayaklanma hazırlıklarının" serbestçe yürütülmesine izin vermesine bağlamaktadır.*

İşte böylece, ideolojik ve mali merkezini gerici "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nın temsil ettiği *İstanbul burjuvazisinin oluşturduğu karşı-devrim, Halk Partisi'nin bir uzlaşma ve anlaşmaya varmak için gösterdiği tüm çabalara rağmen, saldırıya ilk geçen oldu ve ulusal hükümete karşı mücadeleye başladı.*

Bu durum, Halk Partisi'nin yönetici gruplarını da, kararsızlıklarına bir son vererek, bütün cephelerde kararlı bir karşı-saldırıya geçmek zorunda bıraktı. Bugün söz konusu olan, *sadece Doğu Anadolu'daki ayaklanmanın bastırılması değil, aynı zamanda bizzat harekete geçmek için Doğu'da yeni başarılar kazanılmasını bekleyen Anadolu'nun her tarafındaki ve İstanbul'daki tüm karşı-devrim güçlerinin ezilmesidir.*

Bu görevi ancak sağlam ve kararlı bir hükümet yerine getirebilir. İsmet Paşa hükümeti, kesinlikle böyle bir hükümet gibi görünüyor.

Yeni kurduğu hükümetin bu bileşimi, *Halk Partisi'nin izlediği uz-*

laşma ve yalpalama siyasetine son vermeye kararlı olduğunu gösteriyor. Yeni hükümette, örneğin Adalet Bakanı Mahmut Esat gibi, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü, Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi ve diğerleri gibi, cesur ve geniş çaplı iç reformlardan yana olan birçok radikal ve solcu politikacının yer aldığını görüyoruz. Bütünüyle kabine, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını canla başla ve kararlılıkla savunan kimselerden oluşmaktadır.

Muhalefet basınında görülen ezik hava, İsmet Paşa Hükümetinin işbaşına gelmesinin taşıdığı ciddi siyasal anlamın, gericilik tarafından çok iyi kavranmış olduğunu açıkca göstermektedir. Nitekim, gericiliğin en usta yayın organı olan "*Tanin*" gazetesi, *Fethi Bey'in çekileceği söylentileri üzerine hırçın bir tepki gösterdi. Bu söylentiler doğrulanarak, İsmet Paşa hükümetin başına geçtiğinde ise, "Tanin" gazetesi doğrudan doğruya tehdide başvurdu ve "Kabine" değişikliğinin huzursuzluk yarattığını ve ulusal birliği tehlikeye düşürdüğünü* yazdı. Bu sözlerin arkasında yatan anlam, Türkiye'de iç savaşın şiddetlenmesinin kaçınılmaz olduğudur.

Tüm gericiliğin ortak çıkarlarını yansıtan muhalif basın, *Şeyh Sait* ayaklanması konusunda ikiyüzlü ve samimiyetsiz açıklamalar yapmakla birlikte, aslında, feodallerle mücadeleyi zorlaştırmaya çalışmakta, yani feodalleri desteklemektedir.

Doğaldır ki, İsmet Paşa Hükümetinin kararlılığı ve sağlamlığı, her şeyden önce onun siyasal çizgisinde kendini gösterecektir.

Türkiye'nin feodal toprak ağaları ve feodal katmanları, ancak peşlerinden bilinçsiz ve aç köylü kitlelerini sürükleyebildikleri ölçüde tehlikelidirler. Bu kitleleri onların etkisinden kurtarmak ve ulusal hükümetin etrafında toparlamak ise, ancak, cesur ve hızlı bir "toprak reformu" siyaseti ile mümkündür.

Öte yandan *İstanbul*, sadece gerici burjuvazinin başkenti değil, aynı zamanda *Türkiye'nin büyük bir proleter merkezidir*. İsmet Paşa hükümetinin temel işçi yasalarını bir an önce çıkartması ve Türk proletaryasının ana taleplerini karşılaması, güçlerini birleştirmiş olan gericiliğe karşı verdiği tehlikeli mücadelede onun *İstanbul, Zonguldak, İzmir ve Ergani'nin işçi kitleleriyle ittifak yapmasını* sağlayacaktır.

Son olarak denilebilir ki, İsmet Paşa Hükümetinin iktidara gelmesi, sadece ülke içindeki karşı-devrime yönelen, kararlı bir mücadele anlamı taşımakla kalmamakta, aynı zamanda *Türkiye Cumhuriyeti'ni köleleştirmek için ısrarla çaba gösteren dış güçlere karşı da sağlam ve kararlı bir çizgiyi ifade etmektedir.*

Internationale Presse-Korrespondenz
1925, sayı 35, s. 527-528.

Ad. (Kudüs)

KÜRDİSTAN'DAKİ AYAKLANMA

24 Mart 1925

Türkiye'deki Kürtlerin aniden başlattıkları ayaklanma ciddi bir niteliğe bürünmüştür. Türkler ayaklanmayı bastırmak için 40 bin kişilik bir orduyu harekete geçirmek zorunda kaldılar. Ankara Hükümetinin harekete geçirdiği bu oldukça kabarık sayıya rağmen, şimdiye kadar elle tutulur hiçbir başarı kazanılamamıştır.

Ayaklananların başında *Şeyh Sait* bulunmaktadır. Ayaklanma dini ve ulusal nedenlere bağlanmak isteniyor, Kürtler, bir yandan Kemalistlerin 2 Mart 1924 tarihinde kaldırdıkları *Halifeliği* geri getirmek, öte yandan *bağımsız bir Kürdistan kurmak* için ayaklandırıldılar.

Kürtler, sayıları üç milyonu bulan ve *Türkiye, Irak ve İran* olmak üzere üç devlete bölünmüş küçük bir halktır. Kürt halkının içinde bulunduğu kültürel ve maddi düzey çok düşüktür. Kürtlerin büyük çoğunluğu, dağlarda, dere yataklarında ve yaylalarda, çadırlar içinde göçebe ve yarı-göçebe bir hayat sürmekte ve hayvancılık yapmaktadır. Şehirlerde ise Kürtler, hamallık ya da benzeri işlerde çalıştırılmaktalar.

Eski Türkiye'de Kürtler, Çarlık Rusyası'ndaki Kazakların rolünü oynadılar. Bunlar, özel süvari alaylarında bir araya getirildiler. Bu süvari alaylarına, Sultan Abdülhamit kurduğu için, "*Hamidiye*" alayları deniyordu.

Kürtler, bir yandan komşu göçebe aşiretleriyle, bir yandan da sürülerinden aldığı ağır vergiler yüzünden hükümetle sürekli mücadele içindeydiler. Ayrıca, otlak hakkı yüzünden de durmadan mücadele ediyorlardı.

Bugün, Dünya Savaşı'ndan sonra, Kürtlerin içinde buldukları durum en iyi şu sözlerle ifade edilebilir: "Kürtler örs ve çekiç arasında kalmışlardır" Kürtler *Musul bölgesinde* yaşayan halkın önemli bir kesimini meydana getirdikleri için, hem emperyalist okların hedefi, hem de emperyalistlerin bir savaş aracı haline gelmişlerdir. Jön Türk emperyalizmi, Musul bölgesi üzerinde tarihi bir hakka sahip olduğunu ileri sürerken, bunu orada *Kürtlerin* yaşamasına dayandırıyor. Buna karşılık İngilizler de, Türklerle Kürtlerin ortak hiçbir yanları olmadığını, bu yüzden Musul'un kapitalistlere ait olması gerektiğini ileri sürmekte. Bilindiği gibi Musul üzerinde mücadele, bütün savaş sonrası dönemi boyunca sürdü ve ne Sevr Antlaşması, ne sonradan bu antlaşmanın yerini alan Lozan Antlaşması, ne de İngiltere ile Türkiye arasında düzenlenen sayısız konferanslar, komisyonlar vb. şiddetli çekişmelere neden olan bu soruna bir çözüm getiremedi.

Fakat bu arada, yukarıda adı geçen unsurlar, Musul sorununda *fili* bir çözüm getirmeye çalıştılar. Türk sınır nöbetçi birlikleri, Musul'a açıkça saldırarak, burayı işgal etmeyi tekrar tekrar denediler. Mezopotamya (Irak) Hükümeti, Türk saldırılarına İngiliz hava filosunun da yardımıyla, düzenli bombardımanlarla karşılık verdi. *Musul sorunu, İngiliz ve Türk emperyalistleri arasındaki çatışmada önemli bir yer tutmaktaydı.*

Musul Petrolü, yalnız ekonomik anlamda patlayıcı bir madde olmakla kalmayıp, siyasette de hatırı sayılır bir patlayıcı haline gelmiştir. *İngiliz-İran Petrol Kumpanyası*, Musul bölgesine 300 km. uzunluğunda ve ayda 32 milyon litrenin üstünde petrol ileten petrol boruları döşemiştir. Daha 1919 yılında İngilizler, *bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını* öngören bir maddeyi *Sevr Antlaşmasına* koymuşlardır. Bağımsız bir Kürdistan, Türkiye'nin Musul üzerindeki bütün taleplerinin sona ermesi demektir.

Pek çok çatışmadan ve karşılıklı saldırıdan sonra *Milletler Cemiyeti* en sonunda bir karara bağlamak üzere Musul sorununu ele aldı. Türkler, Milletler Cemiyeti'nin "dürüst" bir karar verdiğine uzun süre güvenmek istemediler. Çünkü, sorunu kendi orduları sayesinde şu ya da bu şekilde çözebileceklerini hayal ediyorlardı. Bu sırada işe, Musul'daki İngiliz-İran Petrol Kumpanyasının faaliyetleri yüzünden

gözlerini uzun süreden beri Irak'a dikmiş olan ve İngiliz müttefikini arkadan vurmak isteyen *Fransa* karıştı. Fransa bu amaçla "tarafsız hakem rolü" oynamak istedi.

Fransa'nın büyük bir rol oynadığı Milletler Cemiyeti, kararını verirken verilere dayanacağını ifade etti. Türkler, bunun ne anlama geldiğini derhal kavradılar ve Milletler Cemiyeti'nin toplantı tarihine kadar bazı veriler sağlamaya çalıştılar. Yani Musul'u fiilen işgale çalışıyorlardı. Doğal olarak Fransa buna bir süre için göz yumdu. Fransız generalleri ve diplomatları, Türkiye'nin başkenti *Ankara*'yı ziyaret etmeye başladılar. Sözün kısası, Musul sınırları birden canlandı.

Gelgelelim Fransızlarla Türkler cilveleşmeye başlar başlamaz, çok sayın İngiliz lordları ve politikacıları da *Mezopotamya*'ya geziler düzenlemeye ve Musul'dan Irak'a heyetler yollamaya giriştiler. Sözün kısası, her iki taraf da birbirine karşı sıkı bir çalışmaya yöneldi.

Bütün bunların sonucu ise, *tam Musul sorunu çözüme bağlanmak üzereyken Kürdistan'daki ayaklanma* patlak verdi. Yani, Milletler Cemiyeti madem ki verilere dayanarak karar verecekti, o zaman her iki taraf da bu verileri sağlamak için çaba göstereceklerdi. Türkler, daha kendi bölgelerinde yaşayan Kürtlerle başa çıkamadıklarına göre, kendi bölgeleri dışında kalan Musul'daki Kürtlerle nasıl başa çıkacaklardı? İşte bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bir Kürt ayaklanmasının sahneye konulması gerekiyordu. Bu ayaklanmanın sözümona eski Sultanı halife yapmak için düzenlediği söylendi. *İngiliz parasının ve İngiliz silahlarının* bu ayaklanmada büyük bir rol oynadığı açıktır.

Buna karşılık Fransa, Türk hükümetine, *Suriye'yi transit bölge* olarak kullanma izni verdi. İngiltere derhal bunu protesto etti ve bu protestosuna neden olarak, Kürtlerle Türkler arasındaki bir kavgaya, yani yabancıların içişlerine karışmaya izin verilemeyeceğini (!) ileri sürdü.

Kürt ayaklanması, İngiliz emperyalizminin Ortadoğudaki yeni bir saldırı manevrasıdır.

Internationale Presse-Korrespondenz
1925, sayı 39, s. 587

İrandost

İNGİLTÉRE'NİN YENİ ORTADOĞU POLİTİKASI

7 Temmuz 1925

İngiliz emperyalizmi, bir yandan *batıdaki Sovyet düşmanı faaliyetlerini artırırken*, öte yandan *Sovyetler Birliği'ne karşı bir doğu cephesi oluşturmaya* çalışıyor. İngiliz basını, her şeyde Moskova'nın parmağı olduğu teranesini daha da yoğun bir şekilde tekrarlamaya ve Ortadoğu ülkelerindeki yönetici grupları, Doğu'nun geri kalmış halklarına yöneldiğini iddia ettiği "Kızıl bolşevik emperyalizmi" hayaletiy-le korkutmaya çalışıyor. İngilizlerin bu propagandasına son zamanlarda özellikle *Türkiye'de, İran'da ve Afganistan'da* rastlanmaktadır.

İngiliz gazetesi "*Near East*" Ankara Hükümetinin kısa bir süre önce Türk savaş filousunu yeniden inşaaya karar vermesi üzerine, Türkiye'yi İngiltere'ye bakarak yön belirlemeye çağırdı. Buna neden olarak da Türkiye ile İngiltere'nin çıkarlarının aynı olduğunu göstermekteydi. Gazeteye göre bu ülkeler "Rusya'nın saldırgan emellerine" karşı Asya'da bir savunma siyaseti izlemeliydiler. Gazete, bu arada Türk filosu için en iyisinin İngiliz yönetimi altında girmek olacağını da açıkça ima ediyordu. "*Morning Post*" gazetesi ise, Ankara Hükümetinin Türkiye'deki Müslüman olmayan nüfusun savaş sonucu sahipsiz kalmış taşınmaz mallarına devletleştirmesi üzerine, Türkiye'ye bir çağrı yaparak Bolşevizmin izinden yürümemesini tersine "Batı uygarlığına" yönelmesini ve İngiltere'ye yardım etmesini istedi.

Öte yandan İngiliz basını, Ortaasya'da ulusal sınırlara sahip Sovyet cumhuriyetlerinin meydana çıkmasından dolayı, İran ve Afganis-

tan'ın bolşevik tehdidi altında olduğu yaygarasını koparmaktadır. Nitekim şu sıralarda İngiliz ajanlarının faaliyetiyle başlatılmış olan *İran Türkmenlerinin ayaklanmasını Moskova'nın bir entrikası* olarak göstermeye çalışmaktadır.

Daha geçenlerle "*Daily Telegraph*" gazetesinin Ortaasya sorunları uzmanı, bu gazetede *İngiltere'nin Ortadoğu siyasetini yeniden gözden geçirmesini* talep etti. Uzman, İngiltere'nin mandası altındaki bölgelerin dar bir koridor oluşturduğunu, bu koridorun bir ucunda Mısır'ın, öteki ucunda ise İran'ın yer aldığını ve bu iki ülkenin de potansiyel olarak düşman ülkeler olduğunu belirtiyordu. Gazete, koridorun kuzeyinde ise Türkiye'nin (ki bu ülkenin yakınlığını kazanmak için hiçbir şey yapılmamıştı) güneyinde de *Necd Sultanı ve Vahabilerin önderi İbni Suud'un hükümranlık alanlarının bulunduğunu* yazıyordu. Yazara göre, bu bölgelerin tüm çıkarları, İngiltere'nin son yıllarda izlediği siyaset yüzünden zedelenmişti. Yazar, İngiltere'nin Ortaasya siyasetinin temellerini ve ilkelerini yeniden gözden geçirmesi gerektiğini, aksi takdirde Ortadoğu'daki tüm etki ve saygınlığını yitirmekle karşı karşıya bulunduğunu belirtiyordu.

Gerçekten de *İngiltere*, son aylarda *Mısır'da, Filistin'de, Arabistan'da, Irak'ta, Türkiye'de ve İran'da* hummalı bir faaliyete girişmiştir. *Eski zorbalık ve şiddet yöntemlerin yanı sıra yeni diplomasi yöntemlerini de uygulamaktadır.*

İngilizlerin Mısır ve Filistin'deki yüksek komiserleri değiştirildi. Mısır'da Lord Allenby'nin geri çekilerek yerine eski Bombay Valisi George Lloyd'un getirilmesi Arap basınında belirtildiği gibi, İngiliz hükümet çevrelerinin Mısır'da uyguladıkları demir yumruk siyasetine kadife eldiven geçirmeye çalıştıklarını göstermektedir. Filistin'de Sir Herbert Samuel'in yerine Lord Plumer'in getirilmesi de İngiliz siyasal çevrelerince Ortadoğu'da başgöstermesi olası siyasal karışıklıklara önleyici bir tedbir olarak kabul edilmektedir. Siyonist hareketin önderlerinin yaptığı açıklamalara göre, Plumer'in atanması, İngiltere'nin Filistin siyasetinde ani bir değişiklik anlamına gelmektedir. Bu değişikliğin amacı, Arap milliyetçiliğini manevi bakımdan silahsızlandırmak ve *Filistin'i saf bir İngiliz sömürgesi haline getirmektir.*

İngiltere, Filistin'de ve Doğu Ürdün'de yeni bir stratejik üs kura-

caktır. Bu üssün önemi bir süre önce, *Kızıl Denizdeki Akabe limanının işgali ve Kıbrıs'ın bir İngiliz sömürgeğine dönüştürülmesi* nedeniyle gittikçe artmaktadır.

Anlaşılan, İngiltere, *Arabistan'da hegemonya* için mücadele eden iki devlet, Necd ve Hicaz arasındaki mücadeleye karışmama ve tarafsız kalma tutumunu son zamanlarda terk etmektedir. Çünkü Hicaz'ın satın almış olduğu silahlara el koymakta ve Birleşik Arabistan'ın en hararetli savunucusu olan İbni Suud'u kendi etkisi altına almaya çalışmaktadır.

İngiliz diplomasisi, bir yandan da *İngiltere-Türkiye ilişkilerindeki dikenleri* ayıklamaya çalışıyor. *Kürdistan'daki ayaklanma, Ankara Hükümetine Musul sınırlarına hatırı sayılır bir askeri kuvvet yığılma olanağı* vermişti. Bu durum ise, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'nin kararından hoşnut kalmadığı takdirde, *Musul sorununu* askeri yollarla çözmesi tehlikesini yaratmıştı. Nitekim Musul sorununun *Milletler Cemiyeti Konseyi'nde Haziran* ayı içinde görüşülmesi öngörülmüşken, tarafların kendi aralarında anlaşmalarını sağlamak amacıyla görüşmenin *Eylül* ayına ertelenmesi, bu bakımdan anlamlıdır.

Öte yandan *İngiliz sermayesinin Lozan* antlaşmasından sonra Türkiye'ye karşı uygulamakta olduğu fiili boykottan vazgeçtiği görülmektedir. İngiliz sermayesi *Türkiye'nin iktisadi bakımdan ele geçirilmesinde* diğerlerini geride bırakmıştır. Son bir yıl içinde Türkiye'de sicil kaydı yaptıran ve toplam 226 milyon Türk lirası değerinde sermayeye sahip yabancı anonim şirketlerden İngiltere'nin payına düşen şirket sayısı 23 ve sermaye tutarı da 23 milyon Türk lirasıydı.

İngiltere'nin *Musul sorununda* izlediği, sözde uzlaşmaya hazır siyasetin bir *nedeni de, Güney Kürdistan'daki durumun* İngiltere'nin *Irak'taki çıkarları* açısından bir tehdit oluşturmasıdır. Nitekim, basında yer alan haberlere göre *Şeyh Mahmut* Irak'taki İngiliz birliklerini ardarda yenilgilere uğratmayı başarmıştır.

Irak hükümeti birkaç gün önce, yetmiş İngiliz uzmanını on yılı bulan bir görev süresi için devlet hizmetine almayı kabul eden bir anlaşmayı imzaladı. Bu da *Irak'ın hızla bir İngiliz sömürgesi haline getirildiğini* kanıtlamaktadır.

İngiliz diplomasisinin çalışma yöntemlerindeki değişiklikler için-

de en çarpıcı olanı, İran'daki yöntemlerde görülen ani değişmeydi. İngiliz diplomatik çevreleri kuklaları Şeyh Şeyyal'ın fiyaskoyla sonuçlanan macerasından sonra, İran'ın ulusal kurtuluş hareketinin düşmanı olarak açıkça ortaya çıkmamaya karar verdiler. Ama aslında amaçları, İran'ı kendilerine bağımlı kılmak olduğu için, *Amerikan sermayesinin* yardımıyla İran'ı iktisadi bakımdan köleleştirmeye yönelik büyük planlar hazırlamaktadırlar.

İngiltere'nin *Ortadoğu* siyasetinde belli bir *İngiliz-Amerikan ortak cephesinin*, eskiden olduğu gibi bugün de önemli bir rol oynadığını görüyoruz. Aynı ortak cephe, *Çin'de* açıkça yıkılmıştır. Bu ortak cephe, iki ülkenin ilgili kapitalist grupları arasında yapılmış olan bir dizi anlaşmada ifadesini bulmaktadır. Özellikle, "*İngiliz-İran Petrol Kumpanyası*" ve "*Standart Oil*" gibi ham petrol şirketleri arasındaki anlaşmalar buna örnektir. Bu şirketler, *Kuzey İran'daki ham petrol kaynaklarının* paylaşılmasında görüş birliğine varmış ve diğer rakiplerine karşı, özellikle *Fransa'ya* karşı, ortak olarak direnmişlerdir. *İran maliyesinin, İngiliz-Amerikan denetimi altına alınması* için hazırlıklar yapılmakta, bu amaçla İran'a *bir İngiliz-Amerikan kredisinin verilmesi planlanmaktadır*. Aynı şekilde *demiryolları ve ayrıcalıklar* konusunda da İngiliz-Amerikan işbirliğini görmek mümkündür.

Türkiye ve Irak'ta da benzer bir durum görmekteyiz. "*Standart Oil*" ile "*İngiliz-İran Petrol Kumpanyası*" Irak'ın ham petrollerini ortak olarak çıkartmak için aralarında anlaşmışlar ve kısa bir süre önce *Bağdat'ta* Irak hükümeti ile bir ruhsat anlaşması imzalanmıştır. İngiltere bu anlaşma yoluyla Irak sınırları için Amerika'nın da güvence vermesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Aynı zamanda *İngiltere ile Fransa arasındaki ilişkilerin* Doğu'da gerginleşme eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Bu durum, Avrupa'daki duruma belli ölçülerde uyuyor. Örneğin Fransızların İran'daki ham petrol ve demiryolu işinden pay alma çabaları, İngiltere'nin şiddetli direnişiyle karşılaştı. Ayrıca İngiliz basınında, Türkiye ile Fransa arasındaki Suriye sınırının düzenlenmesi görüşmeleri konusunda çıkan haberlerde, açıkça, Fransa'nın Suriye üzerinde hiçbir hakka sahip olamayacağı yazılmaktaydı. İngiliz basını, Fransız siya-

set adamı Franklirt-Boullion'un Ankara'da yaptığı son gezisinde de, aynı şekilde hırçın bir tavır takınmıştır.

İngiltere'nin Doğu'da kendi durumunu güçlendirme ve Sovyetler Birliği'ne düşman bir cephe yaratma çabaları, doğası gereği, iç çelişmelerle doludur ve bu nedenle de başarısızlığa mahkûmdur. Daha şimdiden Türk hükümeti, Türk savaş filusunun bir İngiliz heyeti tarafından yeniden düzenlenmesini reddetmiş bulunuyor. İngiliz egemenliğine karşı *Filistin'de ve Doğu Ürdün'de yükselen Arap hareketi sürmektedir.*

İngiliz emperyalizminin taktığı yeni maske, Doğu halklarını aldatamaz. Geçenlerde biten, *Cenevre Silah Ticaretini Kısıtlama Konferansı* da bunu kanıtladı. Bu konferansta, modern savaş tekniğinin tüm olanaklarını ellerinde tutan militarist büyük devletler, hiç utanmadan, *Doğu halklarının silahlanmalarının kısıtlamasını* talep ettiler. Bu bakımdan konferans, eşine az rastlanan acı bir güldürü örneği oldu. Konferans, *İngiltere ve Fransa'nın* çıkarlarına uygun olarak, *Fas'ta, Kızıl Deniz'de, İran Körfezi'nde ve Umman Körfezi'nde* yasak bölgeler ilan edilmesini öngördü. Konferans, Doğu'daki ulusal hareketi tecrit etmeyi ve zayıflatmayı amaçladı. Doğu ülkelerinin temsilcilerinin bir çok protestosundan sonra *İran* delegesi, bir jestle, konferansı terk etti ve protokolu imzalamayı reddetti. "*Morning Post*" gazetesinin, gizli bir tehdit anlamına gelen haberine göre, bu olayın arkasından *İran'ın Milletler Cemiyeti'nden* çıkması gelebilir. *Cenevre Protokolü'nün Türkiye ve Afganistan* tarafından da imzalanıp imzalanmayacağı konusunda şu ana kadar bir haber yok. İşte, İngiltere'nin Ortadoğu'daki "istikrar" siyasetinin başarı işaretleri bunlardır.

Internationale Presse-Korrespondenz
1925, sayı 105, ss.1437-1439

J.B

IRAKTAKİ GELİŞME

27 Mart 1926

Irak, -şimdi İngiliz mandası altında bulunan Fırat ve Dicle arasındaki bölge- savaştan önce Türk sultanlarının egemenliği altındayken kültür bakımından en geri eyaletlerden biriydi. Ülkenin, özellikle güney kesimi çok verimlidir. Köylük bölgelerde zengin toprak sahipleri ile ortakçı küçük köylüler arasındaki çelişmeler oldukça keskin olmakla birlikte, ilişkiler yumuşak ve ataerkil bir nitelik taşıyordu. Bu, özellikle nüfusun büyük çoğunluğunun sanayi dışında ticaretle ya da el sanatlarıyla uğraştığı şehirlerde kendini gösteriyordu.

Bu durum dünya savaşıyla birlikte değişti. Irak bir savaş alanı oldu. Alman ve daha sonra da İngiliz birlikleri ülkeyi yıkıntıya çevirdiler. Bunun acısını en çok tam bir sefaletle itilen yoksul halk katmanları, küçük köylüler çekti. Daha önceleri Türklerle işbirliği yapan paşalar ve büyük toprak sahipleri, yeni İngiliz iktidarıyla çarçabuk anlaştılar. Ama geniş halk kitlelerinin sefaleti kısa bir süre sonra *ayaklanma hareketlerine* yol açtı. 1920 yılında *Bedevi kabilelerinin* yanı sıra öncelikle şehir halkının katıldığı büyük bir ayaklanma oldu ve İngiltere bu ayaklanmayı ancak büyük zorluklarla bastırabildi. *Ayaklanmaya katılanların 9 bin'den fazlası katledildi.*

Bunun üzerine, İngiltere, bir "Arap kralı"nı, Kral *Faysal'ı* Irak'a hükümdar yaptı. İngilizlere uysallıkla hizmet eden bütün paşa ve beyler kliği, Faysal'ın etrafında birleştiler. Ancak bu, *Arap toplumu içindeki sınıf çelişmelerinin keskinleşmesini de* birlikte getirdi. Şehirlerdeki yoksul halka ve köylülüğe dayanan milliyetçilerin aynı zamanda

Faysal'a ve paşalarına saldırmaksızın baş düşman İngiltere'ye karşı mücadele etmeleri olanaksızdı. Sakin durum hızla son buldu. En üst tabaka, İngiliz bürokrasisiyle giderek daha çok bütünleşti, bunlar İngilizlerle kaynaşabilmek için Arap gelenek ve göreneklerini bir kenara bıraktılar bile. Paşalar, oğullarını İngiliz üniversitelerine gönderiyor ve ziyafetlerde, spor partilerinde ülkelerini İngiliz generalleri ve komiserlerine satıyorlardı. Ama alt tabakaların kızgınlığı gittikçe arttı ve zengin sınıflara karşı içleri kinle doldu. Bütün bunların üstüne bir de İngilizlerin, verimli *Mezopotamya*'yı bir *pamuk sömürgesine* dönüştürme, küçük köylüleri de sömürge çiftliklerde köle haline getirme eğilimleri eklendi. Kuzeyde *Musul* çevresinde, topraklarını kaybetmiş binlerce küçük köylü *petrol kuyularında* çalıştırıldılar. Böylece bir *tarım ve şehir proletaryası* oluşmaktadır.

Irak'taki sınıf çelişmeleri, son aylarda ülke için can alıcı önem taşıyan iki sorunun gündeme gelmesiyle birlikte daha da çarpıcı bir şekilde kendini göstermiştir: *Musul sorunu ve İngiliz-Irak Antlaşması sorunu*. Burada bütün sorun, Irak'ın İngiltere'nin safında yer alarak genç Türkiye Cumhuriyeti'ne mi karşı çıkacağı, yoksa Türkiye Cumhuriyeti'nin safında yer alarak İngiliz emperyalizmine mi karşı çıkacağı sorunu. Paşalar ve beyler Türkiye zararına bir ortam yaratmak için her şeyi harekete geçirdiler. Bunu yaparken, yeni Türkiye'yi eski Türk zulmü ile özdeşleştirip Türklere karşı "ulusal" bir direnişin gerektiği vb. demagojisini gerekçe olarak kullandılar. Buna rağmen geniş halk kitleleri bildiklerinden şaşmadılar. *Musul'un* İngiliz mandasına verileceği haberi gelince, bir yandan resmi makamların düzenlediği zafer resmi geçitleri yapılırken, öte yandan Kerkük'te, *Musul'da* ve diğer şehirlerde İngilizlere karşı coşkun gösteriler yapıldı. Bu gösteriler ancak asker kullanılarak bastırılabilirdi. (Tabii İngiliz haber ajansları bu gösterileri derin bir sessizlikle geçiştirdiler!)

Birkaç hafta sonra İngiliz-Irak Antlaşması'nın sözümona "parlamento"dan geçmesi gerekiyordu. Irak'ın yirmi sene için köleleştirilmesini öngören bu antlaşmaya karşı halkın tepkisinden paşalar o kadar korkuyorlardı ki, antlaşma görüşmelerinin parlamentonun kapalı bir oturumunda yapılmasını istediler. Muhalefet bunu protesto etti ve parlamento binası önünde toplanan halk kitleleri tarafından

desteklendi. Hükümet polisi gönderdi, boyun eğmeyen milletvekillerini zor kullanarak uzaklaştırdı ve orada toplanmış kitleleri de zor kullanarak dağıttı. Ve parlamento o gece yapılan gizli bir oturumda Antlaşmayı onayladı.

Ancak mücadele son bulmamıştır. Tam tersine İngiliz emperyalizminin talan ekonomisi sonucu (Irak'ta vergi vermeyen köyler İngiliz uçakları tarafından bombalanmaktadır...) halkın sefaleti arttığı ölçüde alt tabakaların sınıf bilinci de artmakta ve gittikçe daha geniş kitleler İngilizlere ve onların desteklediği Kral Faysal ve Paşalar kliğine karşı mücadele eden ulusal-devrimci harekete katılmaktadır.

Internationale Presse-Korrespondenz

1926, sayı 12, s. 259

K. Just (Ankara)

İSMET PAŞA KABİNESİNİN BİR YILI

30 Mart 1926

3 Mart'ta, İsmet Paşa'nın kurduğu üçüncü hükümetin başa geçmesinden bu yana bir yıl dolmaktadır. Bunun önemi, sadece, Türkiye'de bir hükümetin ilk kez bütün bir yıl başta kalmış olmasından ileri gelmiyor. Bu bir yıl, ayrıca, çok önemli bir dizi olayın geçtiği bir yıl olarak da Türk devrim tarihinde yer alacaktır.

Şimdiki İsmet Paşa Hükümetinin başa geçtiği 3 Mart 1925 tarihinin, son derece önemli reformların birinci yıldönümü olduğunu belirtmekte de yarar vardır. Bu reformlar, örneğin Hilafetin kaldırılması, "medreselerin" kapatılması (ve dini eğitimin bütünüyle tasfiyesi) dini mahkemelerin kapatılması, Şeyhhülislamlığın kaldırılması vb. idi. *İsmet Paşa*, bu reformları, iktidardaki Halk Partisinin güçlerinin kısmen parçalandığı bir sırada, devrimin geçmiş düzenin kalelerine bu fazla erken saldırısından ürken çeşitli "ılımlı" grupların kendisine karşı yürüttüğü mücadele havası içinde çıkartmak zorunda kalmıştı. Bunun sonucu olarak da, İsmet Paşa'nın kurduğu ilk iki hükümetin belirgin özelliği olan kısmi buhranlar ortaya çıkmıştı. Örneğin, 9 Kasım 1924'te Halk Partisi'nin bölünmesi ve *Fethi Bey*'in kasım ayında kurduğu, "ılımlı" unsurlardan oluşan belirsiz, yalpalayan bir programa sahip ve devrimi durdurmaya çalışan kabine gibi.

Fakat devrim, artık kitleleri derinlemesine sarmış, feodallerin, din adamlarının, liman şehirleri burjuvazisinin ve daha bir süre öncesine kadar özel ayrıcalıklardan yararlanan Padişah ve Halife uşaklarının

çıkarlarına çok şiddetli bir darbe indirmiş bulunuyordu. Bu durumda, zıtların uzlaşması söz konusu olamazdı.

Bu grupların açık hoşnutsuzluğunun oldukça tehdit edici bir nitelik kazanabilmesinin nedeni, özellikle, devrimin tamamlanmış olmaktan çok uzak olması, pek çok eski İslam adet ve göreneklerinin olduğu gibi bırakılması, yeterli ekonomik tedbirlerin alınmaması, yeni bir laik-cumhuriyetçi akımın henüz yaratılmaması ve eski yasaların yerine yeni cumhuriyetçi-demokratik yasaların henüz konmamış olmasıydı. Yaşadıklarını kanıtlamak için fırsat kollayan pek çok eski düzen taraftarı vardı. İşte, gerici güçlerin toparlanması için elverişli bir durum yaratan "ılımlı" Ali Fethi Hükümeti, bu nedenle onlar tarafından büyük bir hoşnutlukla karşılandı.

Kürdistan için ikiyüzlü bir biçimde "özerklik" talep eden (aslında bu özerklik gerici feodal *Doğu vilayetlerinin* devrimci ve cumhuriyetçi *Ankara Hükümetine* karşı özerkliği anlamındaydı) şeyhlerin 1925 Şubatı'nda patlak veren dinci ayaklanması, ılımlıların uzlaşmacı taktiklerine ibret verici bir darbe indirdi. Ali Fethi Hükümeti, iskambil kağıdından bir şato gibi dağıtıldı. İsmet Paşanın "aşırılığı"ndan ürkükleri için Fethi'yi desteklemiş olan bazı parti içi gruplar, kapıldıkları hayalleri hızla terk etmeye ve tövbekâr evlatlar gibi, katıksız Kemalizm saflarına geri dönmeye başladılar. Sonuç olarak, Halk Partisi 2 ve 3 Mart 1925'te eski birliğini yeniden kurdu ve ülkenin kaderini tekrar İsmet Paşa'ya emanet etti. Bu arada, İsmet Paşa'nın kararlı bir tavır alma planını da bütünüyle onaylayarak kendisine özel yetkiler tanıdı.

Yeni hükümetin son bir yıllık faaliyetine damgasını vuran şey, devrimi gerek siyasal gerekse iktisadi alanda sürdürme ve böylece eskiye dönüş olanağıyla dinci gericilik tehlikesini kökünden yok etme yolunda gösterilen açık çabalardır. İsmet Paşa, şeyhlerin dinci ayaklanmasını ordu aracılığıyla bastırır bastırmaz, gerici düşüncüyü besleyen ve din adamlarının kafasında "daha iyi günler" in geleceği umudunu yaşatan eski düzen kalıntılarıyla da kararlı bir şekilde mücadeleye başladı.

Bu dönemde alınan önemli tedbirlerin tümü, *Kürdistan*'daki feodal-teokratik düzeni ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Bu düzeni ayak-

ta tutan temel direkler, doğrudan doğruya Peygamber'in soyundan gelenler (Seyyidler ve Şerifler) bile, İstiklal Mahkemesi'ne verildi. Saflarında gerici güçlerin toplanmaya başladığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kesin olarak dağıtıldı. Gericiliğin yurt dışındaki destekçilerinin ülkede örgütledikleri gericiilik yuvalarına karşı gerekli tedbirler alındı. Çağ dışı gelenek ve göreneklere karşı da amansızca mücadele edildi.

Salt *iktisadi* alanda ise, köylülerin ihtiyaçları daha fazla göz önüne alındı. Köylülerin sırtındaki maddi yükler biraz olsun hafifletildi; örneğin hem "aşar" (toprak vergisi) gerçekten kaldırıldı, hem de pazar ürünlerinden zaman zaman aşar yerine alınan vergilerden vazgeçildi. Bütün bunlara ek olarak, köylülere tarım ürünlerini dışarıda satma olanağını vermek için, Anadolu'da hızla demiryolları inşa edilmeye başlandı. Çiftçilik yapılan bir dizi bölgede tahıl borsaları kuruldu; traktörle tarımın her yerde propagandası yapıldı. Kredi sistemi geliştirildi; yabancı sermayeden bağımsız ulusal bankalar kuruldu ve esas amaçları köyle birleşmek olan başka tedbirler de alınarak uygulamaya kondu.

Ticaret alanında da İsmet Paşa Hükümeti'nin ortaya attığı "tarım" şiarının özü şudur: Anadolu, liman şehirlerinin hizmetinde olmamalı, liman şehirleri Anadolu'nun hizmetinde olmalıdır. Her ne kadar bu şiar, liman şehirleri burjuvaziyle bunların efendisi olan Avrupa sermayesinin hoşnutsuzluğuna yol açmışsa da, bu şiar çevresinde, Anadolu'nun ulusal ekonomisi oluşacak ve iç bölgelerdeki ilerici burjuvazi güçlenecektir.

Dış siyasete gelince, İsmet Paşa bu alanda da *Kemal Paşa'nın* temel siyasetini uygulamış, *Musul'u* kararlılıkla savunmuş, Sovyetler Birliği ile bağları güçlendirmiş (Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması), Fransız Borsasının fahiş faiz taleplerine karşı mücadele etmiş (devlet borçları üzerine yapılan görüşmeler) ve genellikle denilebilir ki, Türkiye'nin sınırlarıyla siyasal ve iktisadi bağımsızlığını güvence altına almak için bütün gücüyle çaba göstermiştir.

Yakın gelecekte Türk Devrimi'nin hızının kesilmesini beklemek için hiçbir neden yoktur. Türk Parlamentosu, daha birkaç gün önce, tek oturumda tüm eski İslam kanunlarını kaldırmış ve yerine Avru-

pa'dan alınan Medeni Kanunu kabul etmiştir. Önümüzdeki haftalar ve aylarda da, en az bunun kadar önemli pek çok reform gündemdedir. İsmet Paşa ve reformları, halkın büyük çoğunluğu -özellikle köylüler- tarafından, eskiden olduğu gibi şimdi de hoşnutlukla karşılanmaktadır ve ılımlılar grubu saygınlığını kesinlikle yitirmiştir.

Internationale Presse, Korrespondenz
1926, sayı 51, ss. 703-704

İrandost

TÜRKİYE İLE İRAN ARASINDAKİ ANTLAŞMA

21 Mayıs 1926

Türkiye ile İran arasında *Tarafsızlık, Hakemlik ve Sınırların Düzenlenmesi* konusunda imzalanan *antlaşma*, bu iki devlet için son derece büyük bir önem taşımasının ötesinde, tüm uluslararası durumda yankılar uyandıracak bir olgudur. Kapitalist Batı'nın en büyük devletlerinin şiddetli saldırısı ile karşı karşıya bulunan ve iktisadi bağımsızlığının yanı sıra topraklarını da korumak zorunda kalan Türkiye için, İran'la yapılan bu antlaşma, Türkiye'nin yürüttüğü mücadelede arkasını sağlama alması demektir.

Bilindiği gibi Milletler Cemiyeti'nin Aralık 1925 tarihinde, petrol bakımından zengin *Türk vilayeti Musul'un, İngiltere'ye* bağımlı olan Irak Krallığı'na, yani sonuç olarak İngiltere'ye devredilmesine karar vermesine rağmen, Musul için mücadele henüz sona ermemiştir. Milletler Cemiyeti'ne dahil olmayan Türkiye Cumhuriyeti bu kuruluşa Türk toprakları hakkında karar verme yetkisini tanımıyor. Bu nedenle İngiliz diplomasisi, Musul üzerindeki haklarından vazgeçtiği takdirde, Türkiye'ye büyük kredi ve iktisadi yardımla birlikte bazı önemsiz sınır düzeltmeleri de önererek, Ankara'yı Musul sorununda anlaşmaya razı etmeye çalışmaktadır.

Ancak Türkiye halkı, kendi ulusal varlığının önemli bir parçasını İngiliz diplomatlarıyla petrol krallarına satmaya hiç de razı olmadığı için, Muhafazakârlardan oluşan İngiliz Hükümeti, İngiltere'nin silah zoruyla zaptetmiş olduğu Musul'u savunmaya hazırlanıyor. Bu amaç-

la İngilizler, *Balkanlarda "Balkan-Lokarno" Paktı* adı altında *Türk düşmanı bir cephe* örgütlemeye ve *Yunanistan'la İtalya'yı Türkiye Cumhuriyeti'yle çatışmaya sürüklemeye çalışıyorlar.*

Türkiye ile İran arasındaki Dostluk ve Güvenlik Antlaşması, Türkiye halkına bu mücadelede can alıcı çıkarlarını koruma olanağını sağlayacaktır. Bu antlaşma kısa süre önce *Türkiye ile Sovyetler Birliği* arasında imzalanmış olan *Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması* ile, gene *Türkiye ile Fransa* arasındaki *Suriye sınırında Tarafsızlık Antlaşması'nın* mantıksal bir devamı ve geliştirilmesidir. Bu antlaşmanın imzalanması, ayrıca *Ankara'nın* siyasetinde "Doğu'ya yönelme" çizgisinin artık kesin olarak ağır bastığını da kanıtıyor. Bu çizgi, Türkiye halkına Ortadoğu halklarının bağımsızlık mücadelesinde önder olma imkânını vermekte ve saldırgan emperyalist Batının bas-kılarına karşı *Ankara'nın* direnme gücünü artırmaktadır.

Bu antlaşma, aynı şekilde *İran* için de önem taşıyor. Bugün *İran*, eski feodal anarşisinin ve emperyalist "nüfuz alanları"nın yıkıntısı üzerinde ulusal bir devlet kurmanın getirdiği çetin günleri yaşamaktadır. *İran*, iktisadi ve mali bakımdan zayıf olduğu için, henüz kendisini İngiliz emperyalizminin siyasal etkisinden bütünüyle kurtarmış değildir. İngiliz emperyalizminin planlarına göre ise, *İran*, İngiltere'nin dünya imparatorluğunun güvenliğini sağlayacak ve *Hindistan'ın* bekçiliğini yapacak tampon devletlerden biri olmalıdır. Bu amaca ulaşmak için İngiliz diplomasisi, elinden gelen her yola başvurarak, dostluk bağlarının kurulmasına engel olmaya çalışmakta ve *İran'ın* bir yandan *Türkiye*, diğer yandan *Sovyetler Birliği* ile ilişkilerinin gerginleşmesi için çaba göstermektedir. Niyeti, böylelikle *İran'ı* siyasal bakımdan tecrit etmek ve İngiliz emperyalizminin Doğu'daki arabasına koşmaktır.

İran ile *Türkiye* arasında tarafsızlık ve sınırboyu aşiretlerinin barışa kavuşturulması konularında bir anlaşmaya varılması, *İran'ın* öbür Doğu halklarıyla da siyasi ve iktisadi bağlarını güçlendirmesi yolunda bir başlangıç gibi görünüyor. *İran* halkı, bu halklara dayandığı takdirde, İngiliz bankalarıyla İngiliz siyasetine kölece bağımlılıktan daha kolay kurtulacaktır. Bu anlaşma, aynı zamanda "Kürt sorunu" nun yarattığı gerginliği de hafifletmektedir. Nitekim İngiltere, bu "Kürt sorunu" nu daima, hem *Türkiye'ye*, hem de *İran'a* karşı siyasal

baskı uygulayabilmek için kullanmıştır. Bu amaçla İngiltere, sınır boylarındaki Kürt aşiretlerini silahlandırmış ve İngiliz himayesi altında bir "Bağımsız Kürdistan" kurulması için planlar yapmıştır.

Son olarak İran ile Türkiye'nin anlaşması, İngiltere'nin Ortadoğu için kurduğu stratejik planda büyük bir gedik açmaktadır. İngiltere'nin bu planı, sağ kanatta İran, solda ise Mısır olmak üzere kendi mandası altındaki devletlerden oluşan bir sisteme dayanıyordu. İngiltere ile Türkiye arasında bir çatışma doğduğu takdirde, İran'ı İngiltere'nin yanına çekmeyi hesaplayan İngiliz planlarının, bugün için iflas ettiğini söyleyebiliriz. İngiltere'nin zaptetmiş olduğu Musul'u güvence altına alacak İran'la Irak arasında askeri bir ittifak planı da aynı şekilde suya düşmüştür. Türkiye ile İran arasındaki yakınlaşma, İngiliz diplomasisinin İran'ın siyasetini İngiliz İmparatorluğunun çıkarlarına tabi kılmayı ve İran'ı siyasal bakımdan tecrit etmeyi başaramadığını kanıtıyor.

İngiliz İmparatorluğunun iktidarı esas olarak iki temel direğe dayanmaktaydı. Bunlardan birincisi, izlediği sömürge siyaseti, ikincisi ise sömürgelerden elde edilen aşırı kârlarla İngiliz işçilerin en üst tabakasını satın alma, ahlâk bakımından çökertme ve yozlaştırma siyaseti idi. Bugün İngiliz kapitalizminin bu temellerinin sarsıldığını görüyoruz. Çünkü, gittikçe radikalleşen İngiliz proleteryanın İngiltere'de bir sınıf olarak ağırlığını koymasıyla, Doğu'daki İngiliz sömürgecilik siyasetinin başarısızlığa uğraması, aynı zamana rastlamaktadır. Bu başarısızlıklar arasında, Türkiye ile İran'ın yakınlaşması, hiç de önemsiz olmayan bir yer tutmaktadır.

Türkiye ile İran arasında varılan anlaşma, içeriği bakımından, *Sovyetler Birliği'nin Lokarno zihniyetine* karşı savunduğu uluslararası antlaşmalardan oluşan yeni sistemin en son örneklerinden biridir; Lokarno zihniyeti ise, yeni savaşlar hazırlamayı amaçlamaktadır. Doğu halkları, uluslararası ilişkilerini düzenlemede, her gün daha büyük bir kararlılıkla Sovyetler Birliği halklarını örnek alıyor ve onların gösterdiği yoldan ilerliyorlar.

Internationale Presse-Korrespondenz
1926, sayı 76, ss. 1215-1516

Irاندوست

İNGİLTERE İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ MUSUL ANLAŞMASI

11 Haziran 1926

Türkiye ile İngiltere, sekiz yıl kadar süren uzun bir mücadeleden sonra, 6 Haziran 1926'da Musul konusunda bir anlaşma imzaladılar. Türk Hükümeti, *Türkiye ile Irak arasında sınır olarak*, Milletler Cemiyeti'nin 29 Ekim 1924 tarihli Brüksel oturumunda öngördüğü ve Musul, Revanduz ve diğer önemli stratejik noktaları Irak sınırları içinde bırakılan çizgiyi tanıdı. Türkiye bu çizginin güneyinde kalan tüm bölgeler üzerinde egemenlik hakkından vazgeçmekte, böylece Musul üzerindeki haklarını yitirmeyi kabul etmektedir. Anlaşmayı, İngiltere'nin Türkiye temsilcisi Lindsay'ın imzalamış olması, Türkiye'nin İngiltere ile Irak arasındaki 1926 Antlaşmasını tanıdığını, dolayısıyla da İngiltere'nin yirmi beş yıl süreyle Irak Krallığının dış siyasetini yürütme hakkını kabul ettiğini kanıtlar.

Bu anlaşmada ilk dikkati çeken nokta, *Türkiye'nin zengin Musul vilayetinden vazgeçmesidir*.

Ankara'da imzalanan bu anlaşmanın ikinci özelliği ise, içinde *Milletler Cemiyeti'nden hiç söz edilmemesidir*. Oysa, İngiliz basınında çıkan haberlere göre, İngiltere, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesini öngören bir maddeyi anlaşmaya koymak için diretmiş ve bunu Milletler Cemiyeti Konseyi'nde savunmayı üstlenmişti.

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmeyi kabul etmemesi, onun yıllarca, büyük devletlerinin açık isteklerine karşı koyarak, kendi doğru bildiği yolu izleme cesaretini gösterdikten sonra, *gelecekte de*,

bağımsızlığını, öz gelişme yollarını, iç ve dış siyasetini kendisinin çizme özgürlüğünü korumak istediğini kanıtlamaktadır.

Musul anlaşması, genç Türkiye Cumhuriyeti için, devrimci Türkiye halkının 1920 yılında benimsemiş olduğu *Misak-ı Millî Programından* vazgeçmek demektir. Bu nedenle, Türk devleti için büyük ve olağanüstü acı verici bir fedakârlığı ifade eder. Siyasal durum bakımından, bu anlaşmayı Brest-Litovsk anlaşması ile karşılaştırmak mümkündür. Brest-Litovsk Anlaşması, emperyalist saldırılar karşısında Sovyet Rusya'ya soluk alma fırsatı vermiş ve devrimin ilerde kazanacağı zaferlerin bir ön koşulu olmuştur.

Musul Anlaşmasına yol açan *nedenler* hangilerdir? İngiliz basını, Türkiye'nin yönetici çevrelerinin siyasal çizgi sorunlarında ve Musul sorununun değerlendirilmesi konusunda görüşbirliğine sahip olmadıklarını yazmıştı.

Gerçekten de, Kemalistlerin çekirdeğini oluşturanların mücadeleyi kararlılıkla sürdürmek istemesine rağmen, ticaret burjuvazisine yakın çevrelerce desteklenen ikinci kanat, Musul sorununun en çabuk bir şekilde çözülmesini ve ne pahasına olursa olsun bir soluklanma dönemi sağlanmasını istiyordu. Birinci akım, "*Doğu'ya açılma siyasetinin*" sürdürülmesini ve *Sovyetler Birliği'ne* daha da yakınlaşmayı savunurken; ikinci akım, "*Batı'ya yönelik bir çizginin*" zorunlu olduğunu ve *Avrupa ile anlaşmanın* yabancı sermaye ile işbirliği yaparak gerçekleştirilmesini ilan ediyordu. *Bu grup kendisini ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin yıllardır mücadele etmek zorunda kaldığı ve bugün artık bir bunalıma dönüşen iktisadi ve mali güçlüklerle dayanarak kabul ettirebilmiştir.*

Musul'un elde tutulması, *sol* akım için sadece iktisadi ve stratejik bir sorun değildir. Bu, aynı zamanda, Türkiye'nin önündeki ulusal gelişme aşamasında büyük önem taşıyan temel bir sorun ve ayrıca, iktidar partisinin siyasal çizgisinin doğruluğu bakımından da bir denek taşıdır.

Buna karşılık *sağ* çevreler ise, Avrupa ile yeniden normal ilişkiler kurulmaksızın Türkiye ekonomisinin gelişemeyeceğini ve solcu Kemalistlerin izlediği siyasetin ülkeyi ekonomik çöküşe sürüklediğini kanıtlamaya çalışıyorlardı.

Gerçekten de Ankara Hükümetinin karşı karşıya bulunduğu *ekonomik güçlükler*, bu iddialar için oldukça elverişli bir zemin yaratmaktaydı. 1925-26 mali yılında Türkiye bütçesi, yaklaşık 31 milyon liralık *açık* vermişti. Bu açığı giderlerle kısıntı yaparak kapanma çabaları ise, karşı-devrimci *Şeyh Sait* ayaklanması yüzünden başarıya ulaşamadı. 1925 yılının Şubat ve Mart aylarında, Türkiye'nin Güneydoğu illerinde patlak veren (ve düzenlenmesine İngiliz ajanlarının da katıldığı) bu ayaklanma, Türkiye Cumhuriyeti'ne 20 milyon liraya mal olmuştur.

Musul sınırının düzene sokulmamış olması ve sürekli olarak silahlı çatışmaların çıkması olasılığı Türk ekonomisi için ağır bir yük oluşturmaktaydı. 1926/27 mali yılı bütçe tasarısı, tarım ve sanayiinin yeniden biçimlendirilmesi için yapılacak harcamaların önemli ölçüde artmasının yanı sıra, *millî savunma giderlerinin* muazzam bir miktar (yüzde 37) tutmasını, yani *geçen yıla oranla yüzde 50 artırılmasını da öngörmektedir*. İngiliz basınının bildirdiğine göre, son zamanlarda Türk hükümeti, tam altı dönemin yedek askerini (120 bin kişi) silah altında tutmak zorunda kalmıştır. *Türk ordusu, barış zamanındakinden iki kat daha büyüktür*.

Dünya pazarlarındaki elverişsiz şartlar ve özellikle de yedek sermayenin eksikliği *dış ticaret bilançosunun açık vermesine ve Türk parasının değerinin sarsılmasına* yol açtı. 1926 ilkbaharında, buna, bir de çok ağır bir pazar bunalımı eklendi. Bu bunalım sonucu Türkiye ekonomisi, birçok alanda (pamuk, fındık, tahıl, meyvacılık) büyük ölçüde geriledi ve çok sayıda Türk ticaret firması iflas etti. Birçok bölgede tarım makinalarını ve tohumluluğu kredi karşılığında almış bulunan köylüler, borçlarını ödeyemez duruma düştükleri için, bankalar, köylülerin mallarına haciz koydular ve açık artırmayla satışa çıkardılar.

Türk Hükümetinin vergi yükünün önemli bir bölümünü köylülüğün sırtından kaldırarak şehir burjuvazisine yükleyen *vergi siyaseti* ve tüketim mallarına konulan yeni vergiler, ithal mallarının fiyatlarındaki artışı hızlandırdı. Bu artış, *tarımsal hammaddelerin fiyatlarındaki düşüşle* bir araya gelince, Türkiye ekonomisinde son zamanlarda bir *"açmaza"* yol açtı. Bunun sonucunda ise, bu kez *şehir* malları

açısından bir *pazar bunalımı* ortaya çıktı. Dolayısıyla şehir halkı büyük ölçüde hoşnutsuzluğa kapıldı ve bu temel üzerinde de muhalif ve tasfiyeci akımlar güçlenebildiler.

Aynı şekilde Türkiye'nin içinde bulunduğu genel *siyasal durum* da, bu akımları teşvik etmekteydi. *İngiliz* diplomasisi, siyasal baskı yapabilmek için Türkiye'yi tecrite ve Yunanistan ve İtalya'nın aracılığıyla Türkiye'nin güvenliğini silahla tehdit etmeye yönelik bütün tedbirleri almıştı.

Musul Anlaşması, Türkiye halkına ekonomisini güçlendirmede daha fazla olanak sağlamak bakımından, belli ölçülerde, bir *soluklanma dönemi* olabilir.

Musul Anlaşması, Türkiye için yabancı sermaye ile, özellikle de İngiliz sermayesi ile işbirliğine başlangıç anlamı mı taşıyor? Ankara Hükümetinin "Batı'ya" yönelmeyi seçtiği anlamına mı geliyor? Bu tür iddiaların hiçbir temeli yoktur. Tam tersine, Türk basını, Türkiye'nin *Batı kapitalizmine hiçbir şekilde boyun eğmediğini* ve eğmeyeceğini, Türkiye için ölüm kalım mücadelesinin henüz sona ermediğini ve bu mücadele Türkiye'nin saldırgan Batı'ya karşı ancak *kendi öz güçlerini geliştirerek ve Doğuda sırtını sağlama alarak zafer kazanabileceğini* özellikle vurgulamaktadır. *Milletler Cemiyeti* ise, *Türklerin geçmişteki siyasal kavrayışlarında olduğu gibi, bugünkü kavrayışlarında da, emperyalist Batı'nın Doğu halklarına karşı kurduğu ittifakın bir simgesi olmaya devam etmektedir.*

Internationale Presse-Korrespondenz
1926, sayı 83, ss. 1327-1328

S. İranski

TÜRKİYE'DE GERİCİ BİR DARBE DENEMESİ

29 Haziran 1926

Türkiye'de büyük bir karşı-devrimci örgüt ortaya çıkartıldı. Komplocular, eylemlerine Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'yı öldürerek başlamak niyetindeydiler. Her ne kadar bugün Türk basınının dikkati, olayın bu yönü üstünde toplanmışsa da, bunun sadece bir siyasal intikam eylemi olmakla kalmayıp, büyük bir hükümet darbesinin hazırlığı olduğu açıktır. Daha önce Bulgaristan'da, Yunanistan'da, Polonya ve Portekiz'de cereyan eden benzer nitelikteki olayların, Türkiye'de de çıkacağı belliydi. Açığa çıkarılan komplocuların arasında kimlerin bulunduğu (Padişahın eski bakanları, milletvekilleri ve benzerleri gibi) bir göz atmak bile, hazırlanan darbenin, yeni Türkiye'de kurulan ulusal rejim altında eski ayrıcalıklı durumlarını yitirmiş olan bürokratların ve bazı toplumsal grupların hoşnutsuzluğundan yararlandığını kanıtlar.

Bu başarısız darbe denemesi, dış siyasetleri Türkiye'nin bağımsızlığı ile ve özgür ulusal gelişmesiyle çelişen bazı devletlerin çıkarlarına dayanmaktaydı. Nitekim Türk gazeteleri de işin içine yabancı çıkarların girdiğini yazmışlardır.

Darbe hazırlığı, 1924 sonbaharında, yani Türkiye'de Lozan Anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte sınıf çelişmelerinin özellikle şiddetlendiği bir sırada kurulmuş olan "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"ndan kaynaklanmaktaydı.

Türk Ulusal Devrimi, Anadolu köylülüğünün, İstanbul, İzmir ve diğer büyük liman şehirlerinin burjuvazisine ve bürokrat zümrelerine

dayanan yabancı ve yabancı asıllı burjuvaziye karşı yaptığı bir devrimdir.

Türk toplumunda meydana gelen derinlemesine toplumsal ve iktisadi değişiklikler, Anadolu köylüsünün ulusal bağımsızlık için verdiği kararlı mücadelede belirleyici bir rol oynamıştır. Bu değişiklikler, Türk toplumunda siyasal ve iktisadi alanda da ifadesini buldu. *Siyasal alanda padişahlığın ve hilafetin eski siyasal kurumları ve kapitülasyonlar* (bazı yabancılara anlaşmalarla tanınan ayrıcalıklar) *kaldırıldı; din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı, cumhuriyet ilan edildi ve demokratik bir anayasa kabul edildi. Ekonomi alanında ise, çiftçilerin durumunu düzelterek önlemler alındı; tarım ürünlerini dış pazarlara doğrudan doğruya satabilmek için Anadolu'nun iç bölgelerini denize bağlayan demiryolları yapıldı. Petrol, şeker, kibrit ve tütün, devlet tekeli haline getirildi. Köylülerin kooperatiflerde örgütlenmesi ve ülkenin sanayileşmesi* özendirildi. Dış ticaretin devlet eliyle düzenlenmesi yolunda girişimlerde bulunuldu. *Liman şehirleri burjuvazisinden alınan vergiler ağırlaştırıldı. Ve son olarak da, Türkiye ekonomisi için köleleştirici şartlar getirerek ülkeye yuvalanmaya çalışan yabancı sermayeye karşı direnildi.*

Liman şehirleri burjuvazisinin geçmişteki iktisadi refahı, Türkiye'nin ihraç mallarını sattığı Batı dünyasıyla ticaretten kaynaklanmaktaydı. Yeni Türkiye'de ise bu burjuvazi, eskiden de olduğu gibi yolların yetersizliği yüzünden İç Anadolu'dan kopuk durumunu sürdürdü ve Anadolu'nun iç bölgeleriyle bağlantı kurarak, kendini köylülerin durumuna göre ayarlamayı başaramadı. Öte yandan, Kapitülasyonların kaldırılması ve yabancı sermayeye karşı ulusal hükümeti savunan sert bir rejim kurulması sonucunda, yabancı sermaye ile bağlarını yitirerek, iktisadi bakımdan gerilemeye başladı. İşte liman şehirleri burjuvazisinin yeni rejime karşı muhalif bir tutum alması ve *karşı devrimci* çabaları bu yüzdendir.

Kemalist rejimden hoşnut olmayan unsurlar, Yunanlılarla savaşın sürdüğü sıralarda ve sonradan Lozan Anlaşmasına götüren barış görüşmeleri yapılırken, Kemal hükümetinin henüz berrak ve sağlam bir iktisat siyasetinin olmadığı günlerde, arada bir homurdanmakla birlikte, parlamentoda, ikinci bir grup oluşturacak şekilde ulusal birlik par-

tisinin (Halk Partisi-çeviren) içinde kaldılar. Bu hoşnutsuz unsurlar hep Kemalist rejimin çökeceğini umuyorlardı. Ama *Lozan*'dan sonra, Ankara hükümetinin iktisat siyasetinin yönü iyice belirlenerek yeni rejim daha da sağlamlaştığı zaman, bu unsurlar öfkeye kapıldılar ve kendi programlarıyla kamuoyu önüne çıkmaya karar verdiler. Bunda daha da başarılı olmak amacıyla "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" gibi şatafatlı bir isim altında yeni bir parti kurduklarını ilan ettiler. Kendi gerici niyetlerini, aşırı sol şiarların arkasında gizlemek istiyorlardı. Özellikle, Mustafa Kemal'in halkın haklarını "gasp ettiğini" demagojik bir biçimde ileri sürdüler ve hükümetin merkezileştirme çabalarına karşı çıktılar.

Bu partinin programına şöyle bir göz atmak bile, kimin çıkarlarını dile getirdiğini ve eğiliminin ne olduğunu göstermeye yeter. İşte "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nın programından bir kaç alıntı:

"Parti, limanlara giriş ve çıkışta alınan gereksiz gümrük resimlerinin derhal kaldırılmasını savunur... İç, dış ve transit ticaretin gelişmesini önleyen tüm kısıtlama ve engeller kaldırılmalıdır... Ulusal sanayinin korunması kısıtlanmalıdır... Bütün sınıfların çıkarlarını gözeten Parti, hem pahalılığı teşvik etmeyecek, hem de yabancı devletlerle yapılacak yeni gümrük anlaşması görüşmelerinde Türkiye'yi zor duruma düşürmeyecektir... İthalattan alınan gümrük azaltılmalıdır... Dış ticarete tanınan kolaylıklar karşısında Parti, Avrupa'da hammadde ve tarım ürünleri pazarları bulmak için bütün gücüyle çaba harcayacaktır... Ekonomiyi yeniden inşa etmenin zorunluluğu karşısında *Parti, yabancı sermayenin güvenini kazanmaya çalışır*. Parti, her türden tekelin, bu arada devlet tekellerinin de çoğalmasına karşıdır."

Partinin toplumsal temelini, *liman şehirlerinin burjuvazisi* ve Doğu vilayetlerinin ziraatçileri oluşturmaktaydı. Parti, en faal unsurlarlarını, eski bürokratların ve paşaların saflarından topluyordu. Bunlara, ulusal kurtuluş hareketinin, hareketten kişisel olarak kopmuş bazı önderleri de katılmaktaydılar.

Parti, iktidarda bulunan Halk Partisi'ne hükümete ve nihayet Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir kampanya başlattı.

Londra'da çıkan "*Times*" gazetesi, 14 Kasım 1924 tarihli sayısın-

da, hemen, yeni partiyi "Mustafa Kemal'in her adımını" eleştirdiği için kutladı ve Türkiye'deki "İngiliz çıkarlarının korunması" umutlarını bu partinin başarısına bağladı.

13 Şubat 1925'te Türkiye'de Kürt ayaklanması patlak verdiğinde "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", hükümetin Kürtlere karşı mücadelesini zorlaştırmak için elinden geleni yapmaya koyuldu. Örneğin, 4 Mart'ta parlamentoda, ayaklanmayı bastırması için İsmet Paşa Hükümetine olağanüstü yetkiler verilmesinin aleyhinde oy kullandı. 8 Mart'ta Mustafa Kemal'in Başkomutanlık görevinden uzaklaştırılması için önerge verdi, 31 Mart'ta Parti, ayaklanma bölgesinde olağanüstü yetkilerle donatılmış olan askeri mahkemeler kurulmasına karşı çıktı. Nisan ayında da Kürdistan'da sıkıyönetimin uzatılmasına karşı çıktı.

Hükümet, "Mustafa Kemal'in her adımını eleştirenler"e karşı, ayaklanma bastırıldığı oranda sertleşen tedbirler almaya başladı. Kürt ayaklanmasının elebaşısı olan Şeyh Sait'in yargılanması sırasında, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nın ayaklanmayla ilişkisi olduğu ortaya çıkınca, bu parti hükümetin 3 Temmuz 1925 tarihli bir kararıyla dağıtıldı. "Terakkiperver'ler" illegale geçtiler. En uzlaşmaz "ideolojik" gericileri seferber etmek için çalıştılar. Yurt dışına kaçmış olan gericilerle ve onların yabancı koruyucularıyla bağlarını güçlendirdiler. Harekete geçmek için bu anı seçmeleri, bir rastlantı değildir.

Şu anda Ankara'da hükümetin daha önceki açıklamalarına tamamen ters düşen *Musul Anlaşması* imzalanmış bulunuyor. Tekellerin konmasıyla bazı gıda maddelerinin fiyatı şu sıralarda çok yükselmiş durumda. Hükümetin aldığı son derece gerekli ve iktisadi bağımsızlığın korunması için kaçınılmaz diğer birtakım önlemler nedeniyle de pahalılıkta belli bir artış eğilimi görülmektedir. Demiryolları yapımı ve hükümetin bazı diğer iktisadi önlemleri, dış ticaret bilançosundaki açık ve para değerinin yarattığı güçlükler yüzünden yavaşlamıştır. "Dış ticaretin kolaylaştırılmasını savunanlar", genç ulusal Türkiye'nin bütün bu büyüme hastalıklarını, "yabancı sermayenin güvenini kazanmak için" kötüye kullandılar. Darbe girişiminin başarıya ulaşması, Türkiye'nin iç siyasetinde "Bulgarlaşması", içte padişahlık za-

manına geri dönmesi, dışta ise Lokarno tertipleri zincirine katılması demek olurdu. Neyse ki bu gerçekleşmemiştir. Darbenin başarısızlığı, bugün artık Türkiye'nin yeni ulusal temel üzerinde yükselen iç ve dış siyasal durumunun istikrar kazanmış olduğunu ve içteki hiçbir karşı devrimci çabanın, ne kadar yabancı çıkarlara dayanırsa dayansın, bu durum karşısında başarılı olamayacağını kanıtlamaktadır.

Internationale Presse-Korrespondenz
1926, sayı 89, ss. 1432-1433

V. Chattopadhyaya

SOVYETLER BİRLİĞİ'NE KARŞI
BİR SAVAŞ ÜSSÜ OLARAK IRAK

(İngiltere ile Irak arasındaki yeni antlaşma)

22 Temmuz 1930

Dünya işçilerinin 1 Ağustos'ta emperyalizme ve emperyalist savaşa karşı ve Sovyetler Birliği'ni savunmak için gösteriler yapmaya hazırlandıkları şu sıralarda, İşçi Partisi hükümeti, İşçi ve Köylü Cumhuriyetine vurulmak istenen zincire bir halka daha eklediğini açıkladı. *İngiltere* ile *Irak* arasındaki 30 Haziran tarihinde *Bağdat*'ta imzalanan antlaşma, şimdi açıklanmıştır. Antlaşmanın önsözünde, her ne kadar "tam bir eşitlik, özgürlük ve bağımsızlık temelinde" imzalanmış olduğu yazıyorsa da, hem antlaşmada yer alan 11 madde, hem de eki, açıkça, Irak'ı İngiltere'ye bağımlı bir uydu devlet ve İngiltere'nin savaşlarında askeri üs haline getirmektedir. Gerçi Sovyetler Birliği'nin adı geçmiyor, ama her satırı, antlaşmanın Sovyetler Birliği'ne karşı olduğunu açıkça dile getiriyor. Bu hedef öylesine açıktır ki, hazırlanmasına İşçi Partisi hükümetinin de katıldığı emperyalist savaşın gerçek bir tehlike olduğunu işçilerin gözleri önüne sermek için, bu antlaşmayı her işçiye tanıtmak gerekir.

Antlaşmanın en önemli noktalarını kısaca gözden geçirelim. Bu antlaşma, ancak 1932 yılında -o yıl Irak, Milletler Cemiyeti'ne girmek gibi büyük bir şerefe nail olacaktır- yürürlüğe girecektir. Fakat en kısa sürede parlamento tarafından onaylanması gerekmektedir.

Antlaşmanın birinci maddesi, "antlaşmayı imzalayan yüksek ta-

raflar arasında, ortak çıkarlarını ilgilendiren tüm dış siyaset konularında tam ve özgürce bir danışma" yapılmasını belirlemekte ve antlaşmayı imzalayan her iki tarafın da "başka ülkelere karşı bu ittifakla bağdaşmayacak ya da diğer taraf için güçlülere yol açabilecek hiçbir tutum almamayı üstlendiğini" yazmaktadır. Bunun anlamı, Irak'ın diğer ülkelerle olan ilişkilerin de elinin kolunun bağlanması ve Irak halkının önemli bölümlerinin Sovyetler Birliği'ne karşı takındığı dostça tutumun her türlü ifadesinin, ittifakla "bağdaşmayacak" bir şey olarak nitelendirilmesidir. İngiltere'nin hakim durumu, ikinci maddede büsbütün ortaya çıkmaktadır. Bu madde, İngiltere'nin diplomatik temsilcisinin, daima ve her şart altında, tüm diğer devletlerin temsilcilerinin önünde gelmesini öngörüyor.

Irak'la üçüncü bir devlet arasında (Türkiye, İran ve İngiliz emperyalizmi tarafından kurulan "Arap" devletleri kast ediliyor.) anlaşmazlıklar başgösterdiği takdirde, bunlar, Milletler Cemiyetinin tüzüğüne uygun bir biçimde, barışçı yollarla çözümlenmelidir. Ne var ki, dördüncü maddede, Irak'ın gerçekte İngiltere'nin savaş üssü olma niteliği açıkça belirlenmektedir:

"Bir savaş tehdidi söz konusu olduğunda, Antlaşmayı imzalayan yüksek taraflar, gerekli savunma tedbirleri yüzünden vakit kaybetmeksiz (!) birbirleriyle anlaşacaklardır. Bir savaş durumunda ya da savaş tehdidi karşısında, Majesteleri Irak Kralının yardımı, Irak toprakları üzerinde elinden gelen bütün kolaylıkları ve desteği Majesteleri İngiliz Kralına sağlama biçiminde olacaktır. Buna demiryollarının, ırmakların, limanları, hava alanlarının ve ulaşım araçlarının kullanımı da dahildir."

Bu ifadenin tek bir anlamı vardır ve İngiltere'nin dünyanın hangi köşesinde "savaş tehlikesi" örgütlediği konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmamaktadır.

Antlaşmanın beşinci maddesinde "Irak'ın" yeni "bağımsız hükümdarı", "Majesteleri İngiliz Kralının en önemli bağlantı yollarının sürekli olarak bakımının ve her şart altında korunmasının" her iki tarafın da "ortak çıkarı" olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle, Irak hükümdarı, İngiltere'ye "Majesteleri İngiliz Kralının Basra'da ya da Basra'ya yakın bir yerde ve Fırat nehrinin batısında seçeceği yerleri

hava alanları için vermeyi" üstlenmektedir. Aynı hükümdar, Majesteleri İngiliz Kralına "Irak topraklarında yukarıda adı geçen yerlerde silahlı kuvvetler bulundurmak" için "yetki vermektedir". Ancak pek doğaldır ki, "bu silahlı kuvvetlerin varlığı hiçbir şekilde işgal anlamına gelmez ve Irak'ın egemenlik haklarını hiçbir şekilde kısıtlamaz!"

Bu antlaşma 25 yıl geçerli olacaktır. 20 yıl geçtikten sonra yeni bir antlaşma imzalanabilir. Ancak bu da "Majesteleri İngiliz Kralının önemli bağlantı yollarının bakımı ve her şart altında korunması koşuluna bağlıdır. Bu "her şart altında" deyiminin sık sık tekrarı, bu "ittifak"ın belirgin özelliğidir. Antlaşmaya, bazı çok önemli askeri "anlaşmaları" içeren bir ek konmuştur. Bunlara göre, İngiltere, örneğin Irak'ta sürekli üslenmiş yukarıdaki birliklere ek olarak, 1937 yılına kadar *Hinaydi* ve *Musul*'da askeri birlik bulundurma hakkına sahiptir. Bu yerlerin seçilmesi tipiktir. Musul'u açıklamaya gerek yok. *Hinaydi* de, İngiliz Kraliyet Hava Filosunun, "Irak komandolarının" önemli bir hava alanıdır. Burada bir depo, bir hastane ve ayrıca üç bombardıman uçağı alayı, 30, 55 ve 70 numaralı alaylar bulunmaktadır.

Irak, "bu kuvvetlerin hareketi, eğitim ve ikmali için tüm kolaylıkları sağlamayı ve onların telsiz telgrafı kullanmaları durumunda her türlü desteği" üstlenmektedir. Bunların dışında Irak, "İngiliz birlikleri tarafından işgal edilmesi olası havaalanlarına" giderleri İngiltere'ye ait olmak üzere, "özel muhafızlar koymayı" da üstleniyor.

Irak ordusunun, sadece İngiltere'nin emperyalist ordusunun bir parçası olduğu (yalnız giderlerini Irak'ın kendisi ödemektedir!) Şu şartlarda daha çok açık bir biçimde dile gelmektedir: "Irak silahlı kuvvetlerinin donatım ve silahları" esas olarak "Majesteleri İngiliz Kralının silahlı kuvvetlerinininkinden tip olarak farklı olmamalıdır" ve yabancı askeri eğitimler "İngiliz uyruklu olmalıdır."

Yani Irak, İngiliz birlikleri için sürekli bir transit bölgesi olmalıdır. Irak Kralı da, gerektiğinde Majesteleri İngiliz Kralının bütün sınıflardan birliklerinin Irak'taki ulaşımı için, ayrıca bu birliklerin ihtiyacı olan tüm malzeme ve ikmalinin ulaşımı ve depolanması için, mümkün olan bütün kolaylıkları sağlamaya hazır olduğunu ilan etmektedir.

Bu antlaşma hükümlerini bu kadar ayrıntılı olarak burada tekrarlamamızın nedeni, bu antlaşma sonucunda Irak'ın, bütün şatafatlı özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık laflarına rağmen, tıpkı *Haydarabad* nizamı gibi, İngiltere'nin bir uydusu olduğunu göstermektedir. Ayrıca ve özellikle, bu antlaşmanın her satırı, Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaş hazırlığını yansıttığı için, üzerinde bu kadar durduk. Bağdat'ın satılmış feodal aristokrasisi, bu antlaşmayı onaylayabilir. Ancak Irak'ın ve diğer Arap devletlerinin halk kitleleri, bu dayanılmaz yükü ve kendilerini köle yerine konulmasını sessizce kabul etmeyeceklerdir.

İngiliz emperyalizmi, İşçi Partisi hükümeti aracılığıyla, Mısır ve Hindistan'da da bu tür antlaşmalar yapmaya çalışıyor. Bu antlaşmalar, sömürgelerdeki mücadelenin ulusal burjuvazinin emperyalizmle uzlaştığı bugünkü durumunu yansıtmaktadır. Antlaşma, ulusal ve toplumsal özgürlük için emperyalizme karşı mücadelenin, bundan böyle emekçi kitleler tarafından kendi bayrakları altında ve kendi öncüsünün yönetiminde yürütüleceği yeni bir dönemin başlangıcını simgeliyor. Irak'taki kitlelerin baskısı daha bugünden kendini duyurmaktadır. Antlaşmaya karşı olan gençlik ve solcu milliyetçiler, *Necef*'te toplanacak bir kongre düzenlemişlerdir. Bu kongrede, antlaşmanın onaylanmasını engellemek için araçlar ve yollar tartışılacaktır. Ancak hakim sınıf için, *Dibaniye* ve *Amara* illerindeki devrimci köylü hareketleri daha ciddi bir tehlikedir. Bu hareketler, hükümetin resmi telgraflarına göre, kanla bastırılmış bulunuyor. Ne var ki, iktisadi bunalım, köylülüğün durumunu son derece kötüleştirmektedir ve daha iyi örgütlemiş devrimci bir hareket beklenmektedir.

Bu arada, İngiliz hükümetinin *Kürtler* arasında yürüttüğü entrikaları da çok büyük bir uyanıklıkla izlemek gerekiyor. Kürtler, Türklerle, İranlılara ve Irak'a karşı ayaklanmaları için İngilizler tarafından silahlendirilmekte ve mali yardım görmektedirler. Bununla amaçlanan, bu ülkelerin arasında, tamamen İngiliz nüfuzu altında ve İngiliz emperyalizminin savaşları için yeni bir askeri üs görevini yerine getirecek bir tampon devlet oluşturmaktır.

Internationale Presse-Korrespondenz

1930, sayı 61, ss. 1438-1439

M. L. (Londra)

KÜRDİSTAN'DAKİ OLAYLAR ÜZERİNE

5 Ağustos 1930

İngiltere ile Irak arasında yeni imzalanan ve İngiliz emperyalizminin Sovyetler Birliği'ne karşı bir aracından başka bir şey olmayan antlaşmayla, İngiltere'nin Önasya'daki savaş hazırlıkları hiçbir şekilde son bulmuş değildir. Aslında dikkati, Kürtlerin yaşadığı ve basının, haklarında isyan ve ayaklanma haberleri verdiği bölgelere yöneltmek gerekiyor. Türkiye'de ve İran'da patlak veren ve Kuzey Irak'ta Musul bölgesinde bile "Kürdistan'a Özgürlük" sloganı altında çıkma eğilimi gösteren bu ayaklanmalar, İngiltere tarafından kışkırtılmış, silahlandırılmış ve finanse edilmiştir. Amaç, Türkiye, İran, Irak ve Sovyetler Birliği arasında bütünüyle İngiliz nüfuzu altında bulunan ve Sovyetler Birliği'ne karşı askeri bir üs görevini yerine getiren tampon bir devlet kurulmasıdır.

Daha Ocak 1930'da, yani ortada henüz açıkça bir ayaklanma görülmediği sıralarda, *La Dépeche Coloniale* (Sömürge Postası) gazetesi İngiliz casusu ve kışkırtıcı ajanı Albay *Lavrens*'in, Türkiye, İran, Kuzey Irak ve Suriye'de genel bir ayaklanma çıkartabilmek için Kürdistan'da (Kuzey Irak) bulunduğunu yazmıştı. Herkesten önce özellikle Fransız emperyalistlerinin bu tasarılarından büyük bir kaygıyla söz etmelerinin nedeni, *Les Troupes Coloniales* (Sömürge Birlikleri) gazetesinin haberine göre, Fransız manda bölgesi olan Suriye ve Lübnan'daki Kürtlerin silahlandırılmış olmasıdır. Buralardaki Kürtler, Suriye ve Arap milliyetçilerine karşı yardımcı polis olarak kullanılmaktaydılar.

Lavrens'in görevi, "Kürt Teali Cemiyeti" ve "Vilayet-i-sitte Kürt Cemiyeti" gibi zaten var olan Kürt "özgürlük cemiyetleri"ni canlandırmak ve silahlı ayaklanmaya sürüklemektir.

Türk gazeteleri, ilk olarak ancak Mayıs ayında, ayaklanan Kürtlere karşı açık savaş haberleri verebildiler. Bu arada, "*République*" (Cumhuriyet) gazetesinin Bağdat muhabiri, Albay Lavrens'in Hacı Mehmet adı altında Bağdat'ta yaşadığını, evinin İngiliz diplomatik temsilciliğine çok yakın olduğunu ve Kürt sınırlarından gelen yaralıların bakımıyla uğraştığını bildiriyordu.

Bu haber, "ayaklanan Kürtlerin" önceleri bildirildiği gibi, sadece İran'dan harekete geçmiş olmadıklarını, Irak'tan da harekete geçerek ilerlediklerini kanıtlamaktadır.

Kürtler, hem Türkiye'de hem de İran'da ezildikleri için, onları bu emperyalist oyunlara alet etmek mümkün olmaktadır. Kuzey Irak dışında yaklaşık 2,5 milyon Kürt yaşamaktadır. Kuzey Irak'ta yaşayanların sayısının ise 500 bin ile 600 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Irak'taki Kürtler, Musul petrol bölgesinde yaşamaktadırlar. Temkinli adamlar olan İngilizler, bu bölgeleri gerektiğinden fazla güçlük çıkmadan Irak'tan koparabilmek için, buralarda bir çeşit "Kürt özerkliği" oluşturmuşlardır.

Amaç, Kuzey Irak'ın, yani bu "özerk" Kürdistan'ın boyunduruk altında ki Kürtlerin özlemini çekecekleri ve İngiliz propaganda ve istihbarat servislerinin Türkiye, Suriye ve İran Kürtleri üzerinde çalışma yapabileceklerin bir merkez olmasıdır.

Eğer bugün İngiliz "bilginleri" dünya tarihinde önce Kürtlere karşı "adalet" sağlanması gerektiğinden ve "gerçek Kürdistan"ın kurulmasına yardımın zorunlu olduğundan dem vuruyorlarsa, doğrusu bu "adalet" in fazlasıyla petrol ve kan koktuğunu söylemek gerekir.

Türkiye'den gelen son haberlere göre isyancılar, göze çarpmak kadar iyi silahlanmış durumdadırlar. Türk ordusunun bültenleri, bazı kısmi zaferler kazanıldığını, örneğin isyancıların önderlerinden Selahattin'in yakalandığını bildirmektedir. Bu bültenlerden, isyanın bastırılması için kanlı bir seferin daha düzenlenmesi gerektiği anlamı çıkmaktadır. 12 Temmuz 1930 tarihli "*La Dépeche Coloniale*"

gazetesinde, Bağdat'taki bir muhabirin Iraklı bir milliyetçi önderle yaptığı konuşma haber olarak yayınlandı. Bu Iraklı milliyetçi önder, İngiltere'nin Kürt sorununu sırf eski "böl ve yönet" siyasetini uygulamak ve Kürtleri kullanarak Arap milliyetçilerini bastırmak için alevlendirdiğini açıkça saptamaktadır.

Eğer İngiliz emperyalistleri, aynen daha önce Dünya Savaşında Araplar için yaptıkları gibi, bugün de Kürtler için, "Kürtler, bağımsızlığınızı kazanmak için İngiliz himayesinde (yani boyunduruğu altında) mücadele ediniz" şeklinde bir slogan ortaya atıyorlarsa, bu, İngilizlerin Önasya'da Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaş üssü kurmak, Musul petrol bölgesine tamamen hakim olabilmek ve Arapların hürriyet mücadelesine karşı Kürtleri kullanabilmek için başvurdukları bir oyundan başka bir şey değildir.

Internationale Presse-Korrespondenz
1930, sayı 65, ss. 1595-1596

M.L.

İNGİLİZ EMPERYALİZMİNİN ÖKÇESİ ALTINDA

(İngiliz emperyalistlerinin Kürt sorununa müdahaleleri)

19 Ağustos 1930

Günlük basın, Türklerin, İran topraklarına Kürtleri durdurabilmek için girdiklerini bildiriyor. İran, Türk ordusunun bu hareketini Milletler Cemiyeti'nde protesto etmeye hazırlanmaktadır. Bu çatışmaların rejisörü olan İngiliz emperyalistleri de boş durmamışlardır ve hatta Kürdistan sorununu kendilerine göre "çözmek" üzere belirleyici adımı atmış oldukları haberini de verebiliriz. Onların hedefleri -geçenlerde de belirtilmiş olduğumuz gibi- Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaş üssü olarak hizmet etmesi için İngiliz hakimiyeti altında bir "Kürdistan devleti" kurmaktır.

Türkiye'deki ve İran'daki Kürtlerin ayaklanmasından sonra şimdi de Irak'taki Kürtler bu harekete katılmaktadırlar.

İngiliz manda yönetiminin desteğiyle bir komisyon kuruldu. Bu komisyon İngilizlerin satın aldıkları Kürt ajanlarından oluşuyordu. Bu komisyon, 26 Temmuz'da Cenevre'deki Milletler Cemiyeti Sekreterine, Londra'daki Sömürgeler Bakanına ve Süleymaniye'deki idari makamlara başvurarak geçenlerde "*Near East*"te (Yakın Doğu) da yer alan şu yazıyı gönderdi.

"Kürtler; Araplar ve Kürtler arasında sürekli ve kalıcı bir kardeşliği sürdürebilmek için ve Iraklılarla beraber yaşamayı kabul ettikleri günden bu yana, ulusal haklarının tam anlamıyla tanınmasını talep etmişlerdir. Milletler Cemiyeti bu hakları kabul etmesine rağmen, bunların hiçbirini uygulamamıştır. Yeni anlaşmaya bağlı olarak, Araplardan

özerk bir rejim istedik. Ne yazık ki, Kürt bölgelerindeki çoğunlukla Arap olan yöneticilerin ve memurların Kürtlere baskı yaptıkları ve sindirmeye çalıştıkları haberini aldık. Amaçları böylece Kürtlerin yasal haklarını ortadan kaldırmaktı. Arap Hükümetinin memurlarının yaptıklarına bakacak olursak, henüz mandanın varlığını sürdürdüğü bir zamanda bunların olması, mandanın kalkmasından sonra yönetimin Türklerin zamanındakinden de beter olacağını göstermektedir. Arap memurlarının muamelesi, Türklerin Kürtlere karşı geçmişte ve bugün yaptıklarından kesinlikle daha iyi değildir. Türklerin yaptıkları, düşmanlıklara ve Kürtlerin onlardan sonsuza değin kopmalarına yol açmıştır. Yukarıda belirttiğimiz olgular karşısında Kürtlerin kesin ve son kararı, Milliyetler Cemiyeti'nin gözetimi altında bir Kürt Hükümeti kurmaktır. Bizi desteklemenizi ve yasal ölkümüzün gerçekleşmesini dileriz."

"İmzalayanlar:

"Azmi Bey (Baban), Hamo Ağa, Abdurrahman Ağa, Şeyh Kadir Hafid, Remzi Efendi, İzzet Bey, Osman Paşa, Hamo Salih Bey, Faik Bey (Baban), Abdürrahman Ağa, Ahmet Paşa, Macit Efendi, Hacı Resul Ağa, Tevfik Kazzaz."

Bu belge İngilizlerin artık açıkça sahneye çıktığını ve Kürtleri Araplara karşı kullandığını kanıtlamaktadır. Yukarıda adı geçen gazete bir başyazısında, İngilizlerin Irak'taki azınlıklar sorununu, yani Kürt sorununu çözmeyi bir "onur sorunu" haline getirdiklerini yazıyordu.

Buna Suriye'de de İngiliz ajitasyonunun başladığını ekleyebiliriz. 13 Ağustos tarihli *La Dépeche Coloniale* de Suriye Yüksek Komiseri Ponsot'nun Kürt şefi *Bedirhan*'ı sınır dışı ettiğini bildiriyordu. Yüksek Komiserliğin resmi açıklaması, *Bedirhan*'ın Suriye'ye Mısır pasaportuyla geldiği (yani İngiltere'nin rızasıyla!) ve isyancı Kürtler arasında, (resmi ifadeyle) Suriye ile Türkiye arasındaki iyi ilişkileri bozmak amacıyla aktif bir propaganda yürüttüğü şeklindeydi. *Bedirhan* Suriye'li Kürtleri, sözümona bir genel ayaklanmaya kazanmak istiyordu.

Bu belge, İngiliz emperyalistlerinin Kürtlere nasıl bir "özgürlük" getireceğini yeterince gözler önüne sermektedir.

Internationale Presse-Korrespondenz
1930, sayı 70, ss. 1711-1712

S. Mustafa (Bağdat)

ASURİ "AYAKLANMASI" VE
İNGİLİZ VE FRANSIZ EMPERYALİSTLERİNİN
OYUNLARI

15 Eylül 1933

Irak'taki son olayların gerçek nedenleri pek az bilinmektedir. Her çeşit eğilimden emperyalist basın, ağız birliğiyle, Irak halkını Hıristiyan azınlığa karşı "katliam"la suçlamakta, böylece İngiltere ve Fransa'nın Yakındoğu'da yürüttüğü emperyalist siyaseti haklı çıkarmaya çalışmaktadır.

Asuriler, Hakkari (Kürdistan) bölgesinde oturmaya başladıklarından bu yana Türkler tarafından ve Türklerin kendilerine karşı harekete geçirdiği Kürtler tarafından, baskı altında tutulmuşlardır. 1916'da Birinci Dünya Savaşı sırasında Asuriler Türklere karşı ayaklandılar. Asurilerin büyük bir kısmı, İngiliz ordusuna girmek ve Türklere karşı savaşmak amacıyla, İran üzerinden Irak'a geçti. Çünkü, İngilizlerin onların ulusal sorununu çözeceğini ve Hakkari'yi özerk bir Asuri bölgesi haline getireceğini umuyorlardı.

Ancak bunlar boş umutlardı. Gerçi ateşkesin başlarında İngilizler Asuri "müttefik"lerinin, İngiltere'nin himayesi altında huzur için yaşamlarını sağlamak amacıyla, Hakkari bölgesinin Türkiye'den ayrılmasını ve Irak'a ilhakını talep etmişlerdi. Ama daha 1924 yılında - Irak'taki ayaklanma üzerine- bu fikirlerden caydılar ve o günlerde Türkiye ile Irak arasında yürütülen sınır saptaması görüşmelerinde, Hakkari bölgesinin Türkiye'de kalmasını onayladılar. Bundan amaçları, Asurilerin Irak'a geçmeleri ve burada da sabit bir yer bulamayacak-

ları için, İngiliz ordusuna girmelerini sağlamaktı. Bu, ulusal kinin daha da büyümesine yol açacak; ayrıca Asurlerin Hakkari'ye duydukları özlemi de, gereğinde Türkiye'ye karşı bir savaş için kullanılabilirdi.

Asurilerin yerleştirilmesi nasıl gerçekleştirilmiştir?

Bu soruya İngiliz emperyalistlerinin organı "*Baghdad Times*" şu cevabı veriyor:

"Asuriler, kendilerini bir yere yerleştirmek için kullanılan yöntemlerden hoşnut kalmamışlardı: Hicri 1300 Temmuz'unun sonunda silahlı Asuriler Irak'tan çıkarak Suriye topraklarındaki Nişabur'a geçmek üzere hareket ettiler. Suriye Hükümeti, sınırı geçmelerini reddetti ve onları, silahları ile birlikte, Irak sınırına geri götürdü. Bunun üzerine Kral Faysal, kumandanı Bekir Sıtkı Beye, Asurilerin yüzyıllardır düşmanı olan Kürtlerin yardımı ile bu Asurileri silahsızlandırmasını emretti. Yüz kadar Asurinin öldürüldüğü ya da yaralandığı çatışmalar oldu ve bu azınlığın önderi olan Mar Simon, Kıbrıs'a sürüldü."

Başlangıçta görev, Asurileri Irak'a yerleştirmektir. Bu görev Binbaşı Tobson'a verildi. Sömürgecilik sorunlarında uzman bir kişi olan Binbaşı Tobson, Milletler Cemiyeti tarafından, bu cemiyetin almış olduğu bir kararı uygulamak üzere oraya gönderilmişti. Milletler Cemiyeti'nin kararı şöyleydi:

"Manda Komisyonunun kararına göre, Irak Hükümeti Asurileri Irak toprakları dahilinde yerleştirmek zorundadır. Asuriler, Irak'ta yaşayan ulusal azınlıklar arasında kendi ulusal varlıklarını sürdürmelidirler."

Bu kararın uygulanması sırasında, Binbaşı Tobson'a verilen görevin, hiç de Asurilerin taleplerine uygun olmadığı ortaya çıktı. Asuriler, "kendilerini bir yere yerleştirmek için kullanılan yöntemlerden" (*Baghdad Times*) yani, İngiliz Hükümetinin ve onun ajanı Binbaşı Tobson'un tasarladığı tarzda Irak'a yerleştirilmekten hoşnut değillerdi. Çünkü bu yerleştirme tasarısı, yerleşik bir hayat sağlamaya değil, tam tersine onları bugünkü savaşçı göçebeler halinde tutmaya hizmet ediyordu. Dolayısıyla daima İngiliz emperyalistleri tarafından kullanılmaya elverişli bir durumda kalacaklardı. Asurilerin yerleştirildiği

ender durumlarda ise bu ya Kürtlere yakın yerlerde ya da yoksul Iraklı fellahlara ait toprak parçaları üstünde yapılmaktaydı.

Bu tür kışkırtma yöntemleriyle İngiliz emperyalistleri, Iraklı kitlelerin Asurilere karşı nefret duygularını körüklediler.

Mar Simon Asuri azınlığın sadece dini başkanı değildir. Aynı zamanda ve öncelikle siyasal temsilcisidir.

Mar Simon, 1921 yılında uygar dünyaya bir çağrı yapmış ve Asurilere "Irak dışında" ve "Müslüman olmayan" bir toplum içinde bir sığınak sağlanması için yardım istemişti. Bundan sonra, İngiliz Hükümetinin kendisini davet etmesi üzerine Cenevre'ye giden Mar Simon, burada "Asurilerin Irak'taki kaderi" üzerine büyük bir gürültü kopartarak, şu açıklamayı yaptı:

"İngiltere Irak'ta bulunduğu sürece, durumumuza az çok katlanabiliriz; fakat İngiliz Hükümetinin Irak mandasını kaldırmaya ve Irak'ı Milletler Cemiyeti'ne üye yapmaya kararlı olması karşısında, durumumuz tehlikeli ve katlanılmaz olacaktır. Bu nedenle biz, Hıristiyan azınlık olarak, uygar Avrupa devletlerinin yardımını talep ediyoruz".

Mar Simon, Milletler Cemiyeti'nden en parlak sözleri aldı. İngiliz emperyalizminin temsilcileri de kendisine çeşitli talimatlar verdiler. Mar Simon, Irak'taki emperyalist ajanlarıyla özellikle de, İngiliz Başkomiseri Himperson'la hem son olaylara kadar geçen zaman içinde, hem de daha sonra yakın bir ilişki içindeydi.

Bütün bunlardan çıkan sonuç, Mar Simon'un bir emperyalist uşağı ve Iraklı'larla Asuriler arasında cereyan eden son çatışmaların sorumlularından biri olduğudur. Mar Simon'un oynadığı bu rol Asuri kitlelerinin önünde açığa çıktığında, kendisini yargılamak istediler ve Mar Simon, ancak Irak'taki İngiliz temsilcisinin yanına sığınarak mutlak bir ölümden kurtuldu. İngilizler, kendisini Kıbrıs'a gönderdiler. Aslında, Mar Simon'un kendilerine daha yararlı olabileceği Irak'a geri dönmesi için uygun bir fırsat kolluyorlar.

İngiliz emperyalizminin iktisadi bunalımının derinleşmesi ve sömürgelerinde devrimci hareketin güçlenmesine paralel olarak sömürgeci baskısını daha da artırdığını ve hile yöntemleri yerine kışkırtma ve baskı yöntemlerine başvurduğunu tespit ediyoruz. Asuriler olayı ve Asurilerin İngiliz ordusu tarafından silahlandırılması, Irak'taki bu

tür kışkırtmalar zincirinin, İngiltere'nin sömürgelerdeki yeni siyasal çizgisinin, kışkırtma çizgisinin bir halkasıdır.

Örneğin, *Hicaz Kralı İbni Suud* ile *Yemen İmamı Yahya* arasında İngiliz emperyalizmi tarafından kışkırtılan son anlaşmazlık, Doğu Ürdün halkının çeşitli kesimleri arasında Siyonistlerin yerleştirilmesi konusunda çıkan iç anlaşmazlıklar, Hindistan'la Afganistan sınırında sürdürülen Müslüman kabilelere karşı savaş vb., bütün bunlar, bu yeni emperyalist çizginin yöntemleridir.

İngiliz basını, hükümetin sömürge siyasetini yeniden gözden geçirmesi üzerinde ısrarla durmaktadır. Örneğin, Sömürgeler Bakanlığının organı olan *Near East* (Yakın Doğu), Irak'taki olaylar hakkında şunları yazmaktadır:

"Asuri'lerin trajedisi, tüm uygar dünyanın dikkatini şu nedenlerle üstüne çekmektedir: 1. Bu trajedi bize, barış görüşmeleri sırasında müttefiklerin, küçük halkları koruma sorununu ihmal etmiş olduklarını göstermektedir. 2. Bu trajedi, büyük devletlerin o küçük halkların savaş sırasında kendilerine nasıl muazzam hizmetlerde bulunduğunu unutmış olduklarını göstermektedir. 3. Asurilerin sonu ve diğer küçük halkların kaderi de, büyük devletlerin manda sistemini yavaş yavaş kaldırırken çok iyi düşünmelerini zorunlu kılmaktadır."

Bu emperyalist dil, İngiliz emperyalizminin barış konferansından tam on beş yıl sonra sözümona küçük uluslara karşı görevlerini ve onları korumayı hatırlayıverdiği anlamına geliyor. Ama, zaten, bir unutkanlık söz konusu değildir. Küçük ulusların başlarına gelenler, İngiliz emperyalizminin bilinçli "ulusal katliam" siyasetinin bir sonucudur. İngiliz emperyalizmi, son zamanlarda, sömürgelerde sarsılan emperyalist mevzilerini sağlamlaştırmak, devrimci hareketi ezmek ve boyunduruk altında tuttuğu ülkeleri ve halkları daha da fazla sömürmek için bu siyasetini yoğunlaştırmıştır.

Irak'tan Suriye'ye gelen Asurilerin yerleştirilmesinin reddedilmesi ve onların silahları ile birlikte Irak topraklarına geri sürülmesi noktasında, Fransız emperyalistlerinin çıkarları da, İngilizlerinkinden çok farklı değildir. Bu konuda Fransız emperyalistleri ile İngiliz emperyalistleri arasında bir anlaşma olduğu kuşkusuzdur; çünkü bu türden örgütlü olaylar, durup dururken ve sömürgecilik sorunlarında ve "ulusal

sorun"ların çözümünde tecrübeli bir parmak işe karışmaksızın cereyan etmezler.

Şunu da belirtelim ki, insanlar suç işledikleri ve bunun ortaya çıkarılacağını hissettikleri zaman, suçlarını gizlemek için kendilerinin suçsuz olduğunu, esas suçlunun başkası olduğunu vb. bağırıma başlarlar.

Şimdi de, emperyalist, Fransız gazetesi *Journal des Debats*'nın (Politik Tartışmalar Günlüğü) Irak'taki olaylar hakkında, Fransa'nın Arap ülkelerindeki siyasetini haklı göstermek için neler söylediğine bakalım:

"Hıristiyanların (Doğu'daki) kaderi yürekler acısıdır. Hiç kuşkusuz, bunun sorumluluğu büyük ölçüde, Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne girmesini sağlayan İngiltere'ye düşmektedir. İngiltere'nin Irak üzerinde mandasından aceleci bir tarzda vazgeçmesi, Hıristiyan azınlıkların Müslüman çoğunluğun eline terk edilmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle Irak hükümetine, Fransız makamlarını Suriye'de Asurilere karşı aslında bütünüyle insanca olan tutumlarını eleştirme olanağının tanınması, buna yol açmıştır. Fransa, İngiltere'nin Irak'taki siyasetinden şu dersi çıkarmak zorundadır: Fransa'nın Suriye'deki mandasını kaldırması İngiltere'nin Irak'taki mandasını kaldırmasından daha kötü sonuçlar doğuracaktır. Çünkü bunun sonucunda anarşi ve dinmek bilmeyen kanlı ulusal çatışmalar ortaya çıkacaktır. Irak'taki katliamın, Fransız makamlarını, İngiliz makamlarıyla aynı hataları işlemelerini engellemek bakımından *tam zamanında ve uygun bir anda* cereyan ettiğini söyleyebiliriz. Önümüzdeki günlerde göreve başlayacak olan yeni Yüksek Komiserin, kendisine Bay Ponsot'dan miras kalan siyasetten kurtulmayı başaracağını umarız."

Journal des Debats'nın sözünü ettiği "insanca tutum", Fransız makamlarının Asurileri silahlandırarak Irak halkının üstüne saldırtmaları ve diğer yandan Asurileri katletmeleri için Kürtleri desteklemeleridir. Bundan amaçları, Suriye sınırında birbirini katleden bir ulusal gruplar kampı oluşturmak ve onların emperyalist devletlere karşı ortak mücadelesini engellemektir. Öte yandan Fransız makamları "tam zamanında cereyan eden" bu olaylardan, Suriye'yi Fransız sermayesi için sürekli olarak sağılacak bir inek durumunda tutmak için de yararlan-

mak istiyorlar. *Journal des Debats*'nın, Suriye'deki Fransız mandasının "kalkması" karşısında "kanlı olaylar" çıkacağı gerekçesiyle duyduğu huzursuzluk, aslında Fransız emperyalizminin Suriye'de, devrimci hareketi çökertmek için orada ulusal katliamlar hazırladığının açık bir işaretidir.

Suriye'nin emekçi kitlelerinin, kendi Komünist Partilerinin önderliğinde Fransız emperyalizmine ve onun oyunlarına karşı nasıl mücadele etmeleri gerektiğini öğreneceklerini ummaktayız.

Irak burjuvazisinin ve onun İngiliz emperyalistleriyle işbirliği yapan sözümona bağımsız hükümetinin, tezgahlanan oyunlardan, örneğin Arap ve Asuri kitleleri arasında bir çatışma hazırlanmasından haberdar olduğu kuşkusuzdur. Bundan sadece haberdar olmakla kalmadılar, Iraklıları Asurilere karşı kışkırtmak için de ellerinden geleni yaptılar. Örneğin Asurilerin ölü Arap askerlerinin cesetlerini yaktıkları şeklinde gerçeğe aykırı söylentiler yaydılar, gönüllüler topladılar ve Bağdat'ta büyük gösteriler düzenlediler; berberlere ve kahvehane sahiplerine bu askerlerle gönüllülere üç gün boyunca parasız hizmet etmelerini emrettiler. Bütün bunlar sayesinde Irak burjuvazisi, Irak'ın "bağımsızlığı"nın bir aldatmaca olduğunu kavramaya başlayan Iraklı kitlelerin hoşnutsuzluğunu, o gün için Asurilere karşı yöneltmeyi başarabildi. Böylece, bu hoşnutsuzluğun kendisine karşı ve İngiliz emperyalizmine karşı yönelmesini engellemiş oldu.

Irak'taki bir Arap ihanet organı, olayların sonunda şu açıklamayı yapmaktaydı:

"İngiltere'nin Asuri sorununa karışmaya hakkı yoktur. Irak Hükümeti, mandadan kendini kurtardığını, gerçekten de bağımsız olduğunu ve içişlerine karışılmasına izin vermeyeceğini açıklamak zorundadır. Ülkesinde ulusal azınlıklara karşı kötü davranan Polonya'ya, Yahudileri zalimce ezen Almanya'ya bir bakın. Onların durumunda ne İngiltere ne de başka bir devlet işe karışmamaktadır." (!)

Irak'ın gerici hükümeti, "bağımsızlığı" korumanın tek yolunun ulusal katliam siyasetini sürdürmek ve bu siyasete meşru bir görünüş kazandırmak olduğunu görmektedir. Bu amaçla, savaştan sonra ülkeye gelmiş olanların elinden Irak yurttaşlığı hakkını alan yasalar çıkarmakta, bunu da sözümona onlar ülkenin güvenliğini bozdukları gerekçesiyle yapmaktadır. Bu "Koruma Yasası" ile hükümet, hem

kendisini son karışıklıklara yol açan kışkırtmalara katılmamış gibi göstermek, hem de yasaların yardımıyla Asurileri bastırmak istemektedir.

İngiliz emperyalizminin Nuri el Said Paşaya ve Cafer el Askarî Paşaya (Iraklı bakanlar) Viktorya nişanı takmaları ve "Sör" ünvanı vermeleri bir raslantı mıdır? Irak Hükümetinin, Irak'ta Almanya'daki Nasyonal Sosyalist Partiyi örnek alan faşist bir partinin kurulmasını onaylaması da mı bir rastlantıdır?

Irak burjuvazisi ve feodalleri, Irak'ın bir İngiliz sömürgesi olduğunu ve İngiliz sömürgesi olarak kaldığını iyi bilmektedirler. Irak'ın bağımsızlığıyla Doğu Ürdün'ün bağımsızlığı arasındaki bir fark yoktur. Onlar, Irak'taki halk kitlelerinin eskiden olduğu gibi şimdi de İngiliz emperyalizminin boyunduruğu altında inlediklerini biliyorlar. Burjuvazi, aslında, Irak'taki devrimci harekete karşı mücadelelerinde İngiliz emperyalistleriyle feodallere yardım etmesi ve ezilen Arap kitlelerini yoksul Asurilere, Ermenilere, Kürtlere vb. karşı savaşa sürüklemesi için Hitlerci bir parti kurmak istemektedir.

Irak'taki komünist grupların pasifliklerini silkip atarak, bugün kendilerine düşen devrimci görevlere sarılmalarının zamanı gelmiştir. Onlar, şu noktalarda yoğunlaşan büyük bir kampanya yürütmelidirler:

1. Arap kitlelerine, Irak'ın bir İngiliz sömürgesi olduğunu, İngiliz emperyalizminin hiçbir zaman kendi rızasıyla Irak'ı terk etmeyeceği, nitekim Mısır'ı ve Hindistan'ı da terk etmediği anlatılmalıdır.

2. Irak'taki hükümet, aslında İngiliz Başkomiserinin elindedir. Bir kralla bakanların bulunması, emperyalizmin, yerli burjuvazi ve feodallerin yardımıyla kendi egemenliğini sürdürmek için bir anlaşma temelinde yararlandığı bir araçtan başka bir şey değildir.

3. Bugünkü Irak Hükümeti, hakim sınıfların çıkarlarını temsil eden gerici bir hükümettir. Bu hükümet, hiçbir şekilde ezilen Arap kitlelerinin çıkarlarını temsil etmemektedir.

4. Mandanın kaldırılarak yerine bir anlaşmanın konması ve Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne alınması, aslında, bir yandan Hindistan'a giden önemli yolları kendisi için sağlama almak, diğer yandan Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaş durumunda yarı-sömürge ülkeleri (İran, Türkiye) sömürgeleştirmek için yapılmış bir emperyalist manevraydı.

5. Irak Hükümetine katılan ya da onu destekleyen ve Irak'ın bağımsız olduğu ve bir sömürge olmadığı fikrini yayan bütün gazeteler ve siyasal gruplar, bilinçli olsun ya da olmasın, Irak emekçilerinin celadı olan İngiliz emperyalizminin ajanlarıdır.

6. Emperyalistlere karşı gerçek mücadele yerine ulusal azınlıklara karşı mücadele çağrısı yapan her türlü propaganda ihanettir.

7. Emperyalizm, aslında, Irak'taki kurtuluş hareketinin karşısına ulusal azınlıkları çıkarmak istemektir ve Irak'taki Komünist grupların görevi, bu azınlıkların emekçilerine, bütün ulusların emekçilerinin emperyalizm tarafından sömürüldüğünü ve kendi kurtuluşlarının da ancak emperyalizme karşı ortak mücadele ile mümkün olabileceğini kavratmaktır.

8. "Ulusal Savunma Cemiyeti" amacı ülkedeki gerici güçleri desteklemek, Irak'ın emekçi kitlelerine saldırmak, ulusal savaşlar çıkarmak olan karşı-devrimci bir cemiyettir. Irak Komünistleri, bu örgüte karşı amansız bir mücadele açmalıdırlar.

9. Irak'ta, ülkenin emperyalist boyunduruktan kurtulmasını isteyen ve devrimci Arap kitlelerinin saflarında savaşmaya hazır olan ulusal-devrimci unsurlar vardır. Yoldaşlarımıza düşen görev, bu unsurları anti-emperyalist mücadeleye kazanmaktır.

10. Parti, kendi önderliği altında, işçilerin, köylülerin ve askerlerin bütün güçlerini toparlamalı, işçilere kendilerinin ulusal kurtuluşun öncüleri olduklarını açıklamalı ve köylülere de, toprak sorununu, ancak işçilerle birlikte savaşarak feodallere ve devlete ait toprakları ele geçirmek yoluyla çözebileceklerini kavratmalıdır.

Parti, kitlelerin ulusal kurtuluş mücadelesinin başına geçmekle, emperyalizme karşı, ulusal kurtuluş için toplumsal sömürüye karşı mücadelede tek gerçek önder olduğunu ispat edecek ve emekçi kitleleri, ulusal azınlıklara tam anlamıyla özgürlük ve eşitlik sağlayacak tek şey olan demokratik işçi ve köylü hükümetinin kurulmasına seferber edebilecektir.

Rundschau

1933, sayı 34, ss. 1310-1312

Rasim Davaz*

YENİ BİR KÜRT AYAKLANMASI

29 Temmuz 1937

İki ayı aşkın bir zamandan beri Ankara Hükümeti, *Dersim* bölgesindeki Kürt aşiretlerin yeni bir gerici ayaklanmasını bastırmakla uğraşiyor. Feodal unsurlar, Kemalist parti tarafından gerçekleştirilen reformlara rağmen, bugüne kadar ülkenin bu sapa bölgesinde barınmayı başarmışlardır. Bu bölgeye, geçtiğimiz yıl *Tunceli* adı verilmişti. *Dersim*'in hakim katmanları, yürürlükteki yasalara rağmen, kendi yasadışı ayrıcalıklarını koruyabilmişlerdir.

Halk Partisi (Kemalistler), iç pazarın genişletilmesini isteyen ulusal burjuvazinin baskısıyla, geçen yıl cumhuriyetçi devletin bütün ağırlığını ortaya koyarak bu çağdışı duruma bir son vermeye karar verdi. Özel bir yasa çıkartarak, ölüm cezalarını onaylamak da içinde olmak üzere geniş olağanüstü yetkilerle donatılmış askeri bir yönetimi, bu kendi başına buyruk vilayette Büyük Millet Meclisinin yerine, iş başına geçirdi. Amacı, göçebeliğe son verme ve aşiret reisleriyle (şeyhler, beyler, ağalar ve seyyitler) onların kiralık adamlarınının Batı Anadolu'nun modernleşmiş vilayetlerine sürme hedefini güden bir reform planını zorla uygulamaktı.

Basında çıkan haberlere ve Başbakan İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmaya göre, başlangıçta, yani Nisan ayında, nüfusu en az yüz bini bulan halkın aşağı yukarı 25-30 bin kadarı hükümetin aldığı bu önlemlere karşı isyan etmiştir. Ancak isyancıların büyük bir kısmı, gelen baskılar karşısında geriledi ve askeri yönetime

teslim olmayı yeğledi. Bugün hükümetin askeri kuvvetlerine karşı koyanların sayısının, ancak on bin civarında olduğu sanılmaktadır.

Dersim vilayeti Türkiye'nin doğusunda yer almakla birlikte, sınırlara oldukça uzaktır. Bölgenin tümü 6300 km. kare kadar olup, burada 75 bin ile 100 bin nüfuslu göçebe bir halk yaşar. Toprağın ancak yedide biri ekime elverişli olduğundan, ana iktisat dalı hayvancılıktır. Halk, hiçbir yönden bir bütün oluşturmamaktadır. Sayısız aşirete bölünmüştür ve aynı zamanda din ve ırk bakımından da parçalanmış durumdadır. Bununla birlikte halkın çoğunluğu, Zaza aşiretindedir.

Dersim, son derece dağlık bir bölgedir. Sarp ve uçurumlu dağların yükseklikleri, çoğu kez dört-beş bin metreyi bulur. Arazinin bu yapısı ve doğru dürüst ulaşım yollarının bulunmaması, eşkiya çetelerinin barınaklarına ulaşmayı hemen hemen olanaksız kılmaktadır. Bu durum, askeri harekâtları da güçleştirmektedir.

Bugüne kadar Dersim, Türkiye'nin ulusal ekonomisinin dışında kalmaktaydı. Az gelişmiş olan ticaret, tamamen aşiret reislerinin ve onların adamlarının aracılığıyla yürütülüyordu. Öyleki, başka bir vilayetten hiçbir tüccar, Dersim'de iş yapmayı göze alamazdı, çünkü mahalli mütegalibenin silahlı çeteleri tarafından haraca kesilmesi veya yağmaya uğraması kesin gibi bir şeydi. Bu çeteler bununla da kalmaz, barışçı komşu köylere yağma seferleri düzenlerdi.

Dersim'de devlet otoritesi sadece kağıt üzerinde kalıyordu. Feodal aşiret reisleri, her fırsatta, devleti hiçe sayarlardı. Devletin Dersim'de askerlik yükümlülüğünü gerçekleştirilmesi ve yasal vergileri toplaması bugüne kadar mümkün olmamıştır. Bu iki sorun, daima, şeyhler ve ağalar tarafından toptan hallediliyordu. Ağalar, kendi yönetim ve yargı yetkileri altında bulunan ahaliden işlerine geldiği gibi vergi alıyor ve bunun ancak küçük bir kısmını hazineye devrediyorlardı. Bölge gençlerinin büyük bir kısmı, askere gidecek yerde, aşiret reislerinin muhafız birliklerine fedai olarak giriyor, yani aslında eşkiya çeteleri oluşturuyorlardı.

Bu şartlar altında, Dersim tarihinin ayaklanmalarla dolu olması, şaşılacak bir şey değildir. Ayaklanmalar, Padişahlık zamanında, Meşrutiyette ve Jön Türk hareketi sırasında olduğu gibi, bugünkü

Cumhuriyet idaresi altında bile hemen hemen hiç aralıksız süregelmiştir.

Bugün, Kemalist hükümetin enerjik reformları yüzünden kendi iktidarlarını tehdit altında hisseden feodal unsurların ümitsiz bir direnişle karşı karşıya bulunuyoruz. Kemalist Hükümet, Büyük Millet Meclisinde şu önlem kararlarını aldırmaı başarmıştır:

1. Aşiretler, bundan böyle tüzel kişiliğe sahip olmayacaktır. Bu karara aykırı tüm kararların, belgelerin ve hükümlerin hiçbir geçerliliği yoktur.

2. Aşiret reisinin, beyin ya da şeyhin tüm yetkilerine son verilmiştir.

3. Aşirete ait olan ve aşiret reisleriyle, beylerin ve ağaların, aşiret adına, kendi mülkiyetlerinde bulundurdukları bütün taşınmaz mallar - mülkiyetleri hangi resmi belgeye, karara ya da geleneğe dayanırsa dayansın - *devletin mülkiyetine devredilecektir*.*

İsyanın arifesinde tapu kadastro idaresi, feodal aşiret reislerinin elinde bulunan halka ait malların incelenmesi ve saptanmasına ilişkin hükümet önlemlerini uygulamaya başlamıştı. Bu durumda feodalizm, kendi yasa dışı egemenliğinin iktisadi temellerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu hissetti. İşte, özellikle bu önlem, isyana yol açan neden olmuştur.

Kitleleri kendi peşlerinden sürükleyebilmek için feodal unsurlar, hükümetin silahlı kuvvetinin zayıf olduğu lafını yaydılar. Yayıdıkları söylentiye göre, hükümet, ayaklanmayı bastırmak için silahlı birliklerini göndermeye cüret ettiği takdirde, İngilizlerle Fransızlar Türkiye'ye hemen savaş açacaklardı. Ayrıca Arapların da isyancılardan yana olduğu şeklinde haberler çıkardılar.

Feodal unsurlar kamuoyunu bir şekilde hazırladıktan sonra, birçok

* Bu yazıda "önlem kararları" diye anılan, 2510 sayılı 14 Haziran 1934 tarihli İskân Kanunu'dur.

Kanunun yazıda özetlenen 10. maddesinin A ve B fıkraları şöyledir.

Madde 10-A: Kanun aşirete hükmi şahsiyet tanımaz. Bu hususta herhangi bir hüküm, vesika ve ilâma müstenit de olsa tanınmış haklar kaldırılmıştır. Aşiret reisliği, beyliği, ağaltığı, şeyhliği ve bunların herhangi bir vesikaya veya görgü ve göreneğe müstenit her türlü teşkilât ve taazzufları (organları) kaldırılmıştır.

B: Bu kanunun neşrinden önce herhangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve âdetle aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara izafetle Reis, Bey, Ağa ve Şeyhlere ait olarak tanınmış, kayıtlı kayıtsız bütün gayrimenkuller Devlete geçer. (Y.N.)

aşiret kendi arasında ittifak yaptı ve "Genel Müfettiş" yazılı bir açıklama göndererek, idari makamlarla anlaşma temeli olmak üzere utanmazca şartlar ileri sürdü. İstedikleri şey hükümeti, feodal yöneticilerin zorbalığa dayanan keyfi rejimlerini tasfiye yolunda aldığı tüm tedbirlerden vazgeçmeye zorlamaktı.

Şu anda askeri harekât bütün hızıyla sürmektedir. Çok sayıda uçak filosu bu harekâta katılıyor. Mücadelenin nasıl sonuçlanacağı, şimdiden bellidir.

Kürt bölgelerini çok gezmiş olan Türk gazetecisi *Naşit Haleki* ("Naşit Hakkı" olacak -Y.N)* "*Haber*" gazetesinde sorunu şöyle koyuyor:

"Bugün on binlerce vatandaşımızın, sayıları birkaç yüzü geçmeyen reislerin, seyyitlerin ve bunların akrabalarının kuşaktan kuşağa, elden ele geçen oyuncağı olma bahtsızlığına uğramış durumdadır. Bu vatandaşlara uygarca yaşamının, onların şimdiki yaşayışlarından tamamen farklı bir şey olduğunu anlatabilmek için, her şeyden önce onları, bu bir avuç eşkiyanın kölesi olma durumundan ve egemenliğinden kurtarmak ve bu vatandaşlara özgür olma hakkını ve hayatlarını kazanma hakkını vermek gerekir."

Bu aslında doğrudur. Dersim'in on binlerce nüfuslu halkıyla ilgilenmek ve bu halka sistemli bir şekilde yardım etmek gerekir. Bu halkı yerinden oynatmak ve ülke içinde dağıtmak yanlış olur. Ancak bu şekilde, bu yüz bin insanı, Türkiye'nin ulusal bağımsızlık davasına kazanmak ve ülkenin iktisadi bağımsızlığının inşası ve sağlamlaştırılması için seferber etmek mümkün olabilir.

Rundschau, Basel
1937, sayı 32, s. 1162

* Naşit Hakkı (Uluğ), 1925 yılında Diyarbakır'da ve Dersim'de tuttuğu notları, 1932 yılında kitap olarak da yayımladı. Bkz. *Derebeyi ve Dersim. Hakimiyeti Milliyet Matbaası, Ankara 1932. (Y.N.)*

KAVRAM DİZİNİ

A

Afganistan	25, 61
Ağrı	13
Akabe Limanı	27
Ali Fethi Hükümeti	34
Almanya	30, 63, 64
Amara	52
Amerika	9, 28
Ankara	29, 38, 40
Ankara Hükümeti	15, 16, 25, 27, 40,42 45, 46, 66, 68
Arabistan	26, 27
Arap	63
Asur Ayaklanması	58
Asuriler	59, 60, 61, 62, 63, 64
Atılım	13
Aydınlık Yayınları	13

B

Baghdad Times	59
Bağdat	55
Balkanlar	38
"Balkan-Lokarno" Paktı	38
Bazel	69
Basra	50
Birinci Dünya Savaşı	10, 23, 55, 58

Bolşevizm	25
Brest-Litovsk Anlaşması	41
Bulgaristan	44
Bulgarlaşmak	47
Brüksel Oturumu	40

C

Cenevre Silah Ticaretini Kısıtlama Konferansı	29
CHP	17, 18, 19, 33, 34, 46, 66
Cumhuriyet Gazetesi	19, 54

Ç

Çarlık Rusyası	22
Çin	28

D

Daily Telgraph	26
Dersim	13, 67, 68, 69
Dibaniye	52
Dicle	30
Die Kommunistische Internationale	7
Diyarbakır	68

E

Ergani	20
--------	----

F

Fas	29
Fırat	30, 50
Filistin	26, 29
Frankfurt	7

Fransa 10, 12, 18, 24, 28, 29, 62, 63, 29

G

Geothe Üniversitesi 7

H

Hakkari 58, 58
Halifelik 22, 24, 33
Hamidiye Alayları 22
Hicaz 27
Hinaydi 51
Hindistan 38, 52, 61, 64

I

Irak 11, 22, 23, 26, 30, 31, 32, 40, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 61, 62, 63, 64, 65
Irak Kürdistanı 11
Inprekorr Internationale Presse Korrespondenz 7, 16, 21, 24, 29, 32, 36, 43, 48, 52, 55, 57

i

İngiltere 9, 10, 11, 15, 16, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 69
İngiltere-Amerika Ortak Cephesi 28
İngiliz-İrak Anlaşması 31

İngiliz-İran Petrol Kumpanyası	28
İran	22, 24, 25, 28, 38, 39, 56, 64
İran Körfezi	29
İran Türkmenleri	26
İsmet Paşa Hükümeti	21, 33, 35
İstanbul Basını	18, 19
İstiklâl Mahkemeleri	35
İtalya	38, 43
İzmir	20

J

Journal des Debats	62
Jöntürk	23, 68

K

Kapitülasyonlar	45
Kemalist Cumhuriyet	8
Kemalizm	13, 22, 34, 41, 66
Kerkük	31
Kıbrıs	27, 60
Kızıldeniz	27, 29
Komünist İşçi Hareketi	8
Komintern	9, 10, 11, 12, 13
Komintern Belgeleri	7, 8, 11
Koruma Yasası	64
Kurtuluş Savaşı ve Lozan	8
Kürdistan	15, 22, 23, 24, 27, 34, 47, 53, 54, 56, 57, 58, 69
Kürt İsyanları	8, 22
Kürtler	23, 47, 52, 55, 64
Kürt Sorunu	8, 9, 10, 13, 38, 56
Kürt Teali Cemiyeti	54
Kürt Ulusal Hareketi	12

L

La Corrospendonce Internationale	7
La Depeche Coloniale	53, 54, 57
Lokorno Zihniyeti	39, 48
Lozan	8, 10, 11, 23, 27, 44, 45

M

Medeni Kanun	36
Meşrutiyet	68
Mezopotamya	23, 24, 31
Mısır	26, 52, 64
Milletler Cemiyeti	15, 23, 24, 27, 37, 40, 43, 49, 57, 59, 60, 62, 64
Misak-i Milli Programı	41
Morning Post	25, 29
Musul	11, 15, 23, 24, 27, 31, 37, 39, 40, 41, 42, 51, 53, 54, 55
Musul Anlaşması	40, 41, 43, 46, 47

N

Near East	25, 56, 61
Necd	26, 27
Necef	52

O

Ortaasya	26
Ortadoğu	24, 25, 26, 28, 29, 38
Osmanlı İmparatorluğu	33
Otuz Bir Mart Ayaklanması	47

P

Protokolle der Kommunistischen Internationale	7
Polonya	44, 63
Portekiz	44

R

Revanduz	40
Rundschau	7, 65, 69

S

Sevr	10, 23
Sovyetler Birliği	9, 10, 11, 13, 23, 29, 35, 38, 39, 41, 49, 50, 52, 53, 55
Standard Oil	28
Suriye	24, 28, 53, 54, 57, 61, 62
Süleymaniye	56

Ş

Şeyh Sait İsyanı	11, 12, 13, 42, 47
------------------	--------------------

T

Tanin	19, 20
TBMM	66, 67, 68
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	11, 15, 18, 19, 35, 44, 46, 47
TİİKP	13
Times	46
Türk Devrimi	35, 44
Türk-İran Anlaşması	37

Türk-Sovyet Tarafsızlık Anlaşması	35, 38
Türk-Yunan Savaşı	45

U

Ulusal Kurtuluş Savaşı	9, 10, 12, 15, 69
Ulusal Savunma Cemiyeti	65
Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı	14
Umman Körfezi	29

Ü

Ürdün	26, 29, 64
-------	------------

V

Vahabiler	26
Vilayet-i Sitte Kürt Cemiyeti	54

Y

Yunanistan	38, 43, 44
------------	------------

Z

Zilan	13
Zonguldak	20
Zaza Aşireti	67

İSİM DİZİNİ

A

Abdurrahman Ağa	57
Abdülhamid	22
Abdürrahman Ağa	57
Ad.	22
Ahmet Paşa	57
Albay Lavrens	53, 54
Azmi Bey (Baban)	57

B

Bekir Sıtkı Bey	59
Binbaşı Tobson	59, 60

C

Cafer el Askari	64
-----------------	----

F

Faik Bey (Baban)	59
Fethi Bey	18, 19, 20, 33
Franklin Boullion	29

H

Hacı Resul Ağa	57
Hamdullah Suphi	20

Hamo Ağa	57
Hamo Salih Bey	57
Herbert Samuel	26
Himperson	60

I

İbn Suud	26, 27, 61
İrandost	37, 40
İsmail Bilen	13
İsmet Paşa	20, 21, 33, 34, 35, 36
İzzet Bey	57

K

K. Just	33
Kral Fayzal	30, 31, 32, 59
Kruşçev	13

L

Lindsay	40
Lloyd George	26
Lord Allenby	26
Lord Plumer	26

M

Mahmut Esat	20
Mar Simon	59, 60
Mecit Efendi	57
M.L	53
Mustafa Kemal	15, 16, 17, 19, 46, 47

N

Naşit Hakkı (Uluğ)	68, 69
Nuri el Sait Paşa	64

O	
Osman Paşa	57
P	
Ponsot	62
R	
Remzi Efendi	57
R. Davos	13, 66
S	
S. İranski	44
S. Mustafa	58
Ş	
Şefik Hüsni	15
Şeyh Fayzal	28
Şeyh Kadir Hafid	57
Şeyh Mahmut	27
Şeyh Said	13, 15, 17, 22, 42, 47
T	
Tevfik Kazaz	57
Teyfik Rüştü	20
V	
V. Chattopadhyaya	49
Y	
Yemen İmamı Yahya	61

KOMİTERN BELGELERİNDE TÜRKİYE-3 Kürt Sorunu

Doğu Perinçek,
Komünist Enternasyonal'ın 1919 yılından
1943'e kadar çıkardığı bütün Almanca yayınları,
teorik organları, haber dergilerini,
kongre tutanaklarını, kararları, raporları ve diğer
belgeleri sayfa sayfa tarayarak
Türkiye üzerine yazılmış yazı ve bölümleri saptadı.
Komintern Belgelerinde Türkiye dizisi
bu titiz çalışmanın ürünü.
Aydınlık Yayınlarının altı kitap olarak tasarladığı fakat
tamamlayamadığı diziyi yayınevimiz,
beş kitap halinde yayınlıyor:

1. **Kurtuluş Savaşı ve Lozan**
2. **Kemalist Cumhuriyet**
3. **Kürt Sorunu**
4. **Komünist ve İşçi Hareketi**
5. **Şefik Hüsnü, Komintern Yazı ve Konuşmaları**

Elinizdeki üçüncü kitapta
ağırlıklı olarak Kürt Sorununa değinen
yazılar yer alıyor.
Kemalist İktidarın Kürt sorununa bakışı ve
uygulamaları özellikle Kürt isyanlarının gerçekleştiği
dönemlerde; 1925, 1930 ve 1938 yıllarında
sosyalist dünyada sürekli izlendi ve tahlil edildi.

Doğu Perinçek'in önsözüyle...